Badea Ştefanelia

DISFUNCŢIONALITĂŢILE FAMILIEI ŞI DEVIANŢA JUVENILĂ

II 379.996

Editura
IRECSON
-2006-

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAŞI
II 379.996

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ŞTEFANELIA BADEA

DISFUNCŢIONALITĂŢILE FAMILIEI ŞI DEVIANŢA JUVENILĂ

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tehnoredactare și copertă: Irina Răducan

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BADEA, ȘTEFANELIA
Disfuncționalitățile familiei și devianța juvenilă /
Ștefanelia Badea. - Drobeta-Turnu Severin : Irco Script, 2006
Bibliogr.
ISBN (10) 973-8917-44-1 ; ISBN (13) 978-973-8917-44-6

159.9.019.4:159.922.7

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Ştefanelia Badea

440933

DISFUNCȚIONALITĂȚILE FAMILIEI ŞI DEVIANȚA JUVENILĂ

ALE

401903
B.C.U. IASI

EDITURA IRCO SCRIPT
-2006-

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- 7. FEB. 2007

INTRODUCERE

Fenomenul de devianță socială constituie o problemă complexă, ale cărei consecințe și moduri de soluționare interesează întreaga societate. Necesitatea și utilitatea unui studiu referitor la problematica vieții de familie (uneori strâns legată de fenomenul de devianță juvenilă), se impune cu atât mai mult cu cât, în prezent, o parte a normelor morale și juridice și-au suspendat funcționalitatea, urmare a situației anomice ivite după revoluția din decembrie 1989. Anomia (de la termenul grecesc a nomos, adică fără nume) reprezintă – după cum o definea E.Durkheim Ș. o stare „normală" a societăților doborâte de revoluții sau crize sociale, iar modelele sociale de conduită dobândesc în mare măsură, un caracter ilegitim. Totuși, nu numai perioada post-revoluționară este răspunzătoare de conduitele deviante ale familiei și tineretului.

Așa cum au subliniat deseori sociologii, până la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, tineretul constituia o categorie socială nediferențiată în cadrul populației, care nu ridica probleme deosebite educatorilor și a cărei participare la viața socială era temperată de un sistem de valori centrat pe autoritatea celor vârstnici. Principiile de bază ale educației în acea perioadă vizau, cu precădere, valori, cum ar fi: obedienta (supunerea necondiționată a tinerilor față de deciziile celor vârstnici), respect acordat acestora, dependența economică și morală față de părinți și conformismul în raport cu numele și valorile promovate de cei mai în vârstă.

În prezent, valorile nu mai sunt aceleași, iar structura familiei tradiționale a dispărut în istorie. Funcția de educație morală nu se mai localizează strict la nivelul grupului familial, ci se dispersează între mai multe instituții sociale, procesul educativ devenind parte integrantă a unui program comun de acțiune elaborat de întreaga societate. Deficiențele apărute în activitatea acestor instituții generează de cele mai multe ori conduita deviantă a minorilor.

Tineretul de astăzi este mai libertin și mai autonom decât altădată, se revoltă mai ușor contra interdicțiilor și nu-i mai respectă pe cei vârstnici. De aici și până la a săvârși acte care încalcă normele morale nu este decât un pas. Această afirmație pare confirmată de o serie de fapte, atitudini, de dificultățile provocate procesului educativ etc.

Cu toate acestea, trebuie să ţinem seama de manifestarea tipică a „crizei de originalitate" din perioada adolescenţei. A ignora problematica complexă a adolescenţei şi a nu ţine seama de substratul intim ce caracterizează această vârstă şi a sancţiona pe tânăr pentru anumite lipsuri ale educatorilor săi (în primul rând familia), înseamnă a eluda problemele de adaptare şi integrare a tânărului în societatea adulţilor.

Scopul acestei lucrări îl reprezintă evidenţierea cauzelor şi condiţiilor care generează şi favorizează comportamentul deviant (predilectual) al minorilor, accentul fiind pus în special pe relaţia dintre conduita deviantă a minorilor şi dezorganizarea mediului familial.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1. FAMILIA ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ

1.1 Definirea familiei

Spre deosebire de alte grupuri mai mult sau mai puţin facultative, familia este un grup natural şi necesar. Ca grup natural caracterizat printr-o mare stabilitate structurală şi evoluţie istorică, ea reuneşte femei şi bărbaţi, părinţi şi copii, bunici şi nepoţi, uniţi prin legături trainice de căsătorie, sânge sau rudenie, ca şi prin forme specifice de organizare a relaţiilor dintre ei.

Indivizii dezvoltă relaţii între ei şi manifestă o puternică adeziune la viaţa de grup, facilitate de familie, familia fiind deci o „punte" între necesitatea biologică de aderare la grup şi perpetuarea speciei umane. Pornind de la aceasta, putem afirma că **„familia constituie cea mai veche dintre instituţiile create de om şi reprezintă o formă de comunitate umană ale cărei relaţii între membrii săi (relaţii de esenţă natural-biologică, spiritual-afectivă şi moral-juridică) permit evoluţia societăţii şi a omenirii în ansamblul său".**[1]

Procesul istoric transformă familia, o face să evolueze în forme particulare (tipuri istorice de familie) dar nu-i modifică esenţa. Funcţiile ei le găsim omniprezente în orice societate umană şi chiar dacă structura ei suferă unele mici modificări în funcţie de gradul de dezvoltare a societăţii şi de valorile cu care aceasta investeşte existenţa grupului familial, familia continuă să rămână o componentă de bază a oricărei societăţi.

Perenitatea societăţii poate fi asigurată numai prin reproducere biologică şi socială, iar aceste funcţii care sunt îndeplinite de familie, sunt fundamentale pentru viitorul ei. Putem afirma, însă, că relaţiile sociale sunt mult mai importante decât cele biologice deoarece procesul de socializare a descendenţilor, relaţiile sociale care se stabilesc între membrii grupării familiale, oferă continuitate structurii sociale şi tinde să dezvolte şi modelul cultural care caracterizează societatea respectivă.

Asupra specificului şi definirii familiei şi-au spus cuvântul specialiştii din diverse domenii de activitate şi din diferite perioade

[1] Banciu D., Rădulescu M.S., Voicu M., „Adolescenţii şi familia", Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987, p.10

pe scara timpului. Studiul familiei s-a impus ca o necesitate abia în epoca modernă, deşi preocupările în acest sens sunt foarte vechi. Problema organizării vieţii de familie şi a consecinţelor ei funcţionale apare în germene în lucrările lui Platon, Aristotel şi ale gânditorilor renascentişti, iar într-o perioadă istorică mai apropiată, la specialiştii utopiei. **„Preocuparea pentru reuşita familială, anticipând ceea ce, mai târziu, într-o formă sau alta, avea să se numească sfat şi terapie conjugală, apăruse încă din antichitate. Astfel, zeităţile egiptene erau considerate drept justificări şi factori responsabili ai unei uniuni conjugale fericite şi fertile. Vechii evrei prescriau o varietate de conduite rituale, care, dacă erau urmate puteau duce la o căsătorie fericită".**[2]

În prezent, însă, **„multe abordări înţeleg familia drept o formă de comunitate umană întemeiată prin căsătorie, care uneşte soţii şi descendenţii acestora prin relaţii strânse de ordin biologic, economic, psihologic, moral, afectiv şi spiritual. Aceste orientări descifrează conţinutul sociologic al conceptului de familie, abordând familia în strânsă dependenţă cu funcţionalitatea ei, cu totalitatea relaţiilor manifestate între membrii ei".**[3]

Tot în sens sociologic, Henry Wallon afirma că **„familia este grupul a cărei existenţă se bazează pe reuniunea indivizilor având între ei raporturi care atribuie fiecăruia locul său în ansamblu".**[4]

Denumirea familiei comportă cel puţin două direcţii de abordare: **sociologic şi juridic.**

- **„În sens sociologic**, familia ca formă specifică de comunitate umană – desemnează grupul de persoane unite prin căsătorie, filiaţie sau rudenie, ce se caracterizează prin comunitate de viaţă, de sentimente, interese şi aspiraţii. Astfel privită, familia ne apare ca o realitate socială distinctă, ca un grup primar al societăţii în care se manifestă multiple relaţii, fundamentale fiind cele de căsătorie şi rudenie".[5]

- **„În sens juridic**, familia desemnează grupul de persoane între care există drepturi şi obligaţii, care-şi au originea în acte juridice,

---

[2] Mitrofan I., Mitrofan N., „Familia de la A la Z", editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1991, p.141

[3] Voinea Maria, „Sociologia familiei", Universitatea Bucureşti, 1993, p.5

[4] Aluaş I., Drăgan I., „Sociologia franceză contemporană", Editura Politică, Bucureşti, cap.IX, p.652

[5] Voinea Maria, „Sociologia familiei", Universitatea Bucureşti, 1993, p.5

precum căsătoria, înfierea, rudenia, sau în raporturi asimilate relaţiilor de familie".[6]

Multe definiţii date până acum familiei au încercat să evidenţieze o serie de aspecte atât de ordin structural cât şi funcţional. C.I.Levi-Strauss afirmă că:

- familia este un grup care îşi are originea în căsătorie, fiind alcătuită din soţ şi soţie şi copii născuţi din uniunea lor (grup căruia i se pot adăuga şi alte rude) pe care-i unesc drepturi şi obligaţii morale, juridice, economice, religioase şi sociale (inclusiv drepturi şi interdicţii sexuale).

După R.Vincent:

- familia constituie un grup înzestrat cu caracteristici proprii, cu anumite obiceiuri, care respectă anumite tradiţii, chiar inconştient, care aplică anumite reguli de educaţie, într-un cuvânt care creează atmosferă.[7]

- familia constituie un fel de personalitate colectivă a cărei armonie generală influenţează armonia fiecărei părţi.

Plecând de la aceste definiţii, unele mai simple, altele mai complexe, fiecare dintre ele accentuând o realitate sau unele aspecte ale vieţii de familie, se pot contura următoarele caracteristici ale familiei:

- existenţa unui anumit număr de persoane;
- reuniunea lor este urmarea actului căsătoriei;
- între membrii grupului familiei există un ansamblu de drepturi şi de obligaţii garantate;
- relaţiile interpersonale de ordin biologic, psihologic şi moral dintre membrii ei;
- climatul sau atmosfera psihosocială;
- ansamblul de norme şi reguli privind conduita membrilor grupului familial;
- organizarea structurală, cu o anumită distribuţie a rolurilor şi sarcinilor familiei;
- îndeplinirea unor funcţii în raport cu societatea.

Din punct de vedere sociologic, se individualizează două tipuri familiale:

- familia extinsă, patriarhală (de tip tradiţional);
- familia nucleară, conjugală (de tip modern).

Familia extinsă este după E.Burgess:

[6] Voinea Maria, „Sociologia familiei", Universitatea Bucureşti, 1993, p.6

[7] Mitrofan I., Mitrofan N., „Famila de la A la Z", Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1991, p.144

- „o structură de tip autoritar condusă de un şef patern, incluzând mai multe generaţii care conviețuiesc laolaltă, într-o precisă diviziune şi stratificare a rolurilor".[8]

Specificul familiei nucleare moderne rezidă în apariţia unui stil de viaţă, caracterizat prin concentrarea afectivă, comunicaţională şi acţională a cuplului conjugal, a cărui treptată separare de întreaga ramificaţie de rudenie îi conferă independenţa proprie cu numeroase posibilităţi de autoconducere şi atot dezvăluire. Conceptul de familie nucleară desemnează situaţia rezultată din căsătoria a două persoane de sex opus şi urmaşii acestora.

La fel şi pentru sociologul francez Andrée Michel **„familia conjugală este constituită din tată, mamă, copii, dar ea se poate reduce la un cuplu (se vorbeşte despre familiile fără copii), la un adult având unul sau mai mulţi copii (divorţaţi, văduvi, mame celibatare). Aceasta ar trebui să fie de altfel, extinderea noţiunii de familie, deoarece statistica exclude încă familiile de concubini, mamele celibatare şi femeile divorţate având copii de îngrijit".**[9]

În literatura de specialitate se vehiculează mai multe concepte despre familie, unele echivalente ca sens cu familia nucleară (familie simplă, restrânsă, conjugală, biologică, elementară etc.), altele, cum ar fi familia de origine – desemnând familia în care te naşti şi creşti – formată din mamă, tată, fraţi, surori, fiind cunoscute sub numele de familii de orientare sau consanguină.

„Familia de procreare este stabilită prin propria căsătorie şi include soţul, soţia, fii, fiicele şi mai poartă numele de familie proprie sau conjugală".[10]

Un loc important printre orientările folosite de sociologi în definirea tipurilor de familii, **îl constituie locuinţa.** Potrivit acestei orientări, familiile se disting în: **familii de rezidenţă şi familii de interacţiune.**

- În primul caz avem în vedere persoanele care locuiesc în aceeaşi casă, care au deci locuinţă comună şi desfăşoară unele activităţi economico-gospodăreşti în comun. Este interesant de ştiut faptul că o familie de rezidenţă nu reuneşte numai rudele, ci şi alte categorii de persoane ce pot locui temporar în familie.

- În al doilea caz, pentru a defini grupul de persoane între care există în primul rând relaţii de rudenie, dar şi cele de întrajutorare,

[8] Mitrofan I., Mitrofan N., „Familia de la A la Z", Editura Ştiinţifică, Bucurşti, 1991, p. 144

[9] Aluaş I. Drăgan I., „Sociologia franceză contemporană", Editura Politică, Bucureşti, cap.IX, p.642

[10] Voinea Maria, „Sociologia familiei", Universitatea Bucureşti, 1993, p.8

schimburi reciproce de produse, vizite, posibilitatea petrecerii concediilor etc., se utilizează conceptul de interacțiune.

1.2 Funcțiile familiei și importanța ei în societate

Reprezentând totalitatea responsabilităților ce revin familiei în ansamblul activităților economico-sociale și spirituale, numeroși autori au enumerat și clasificat principalele funcții care caracterizează familia în societatea contemporană.

Dintre aceste funcții, cele mai obișnuite sunt următoarele: satisfacerea necesităților biologice și afective ale soților, reproducerea, protecția și recreearea membrilor ei, socializarea și educarea copiilor.

Detaliind sarcinile ce trebuie îndeplinite în cadrul familiei, „Reuben Hill prezintă următoarele funcții:

- subzistența fizică a membrilor familiei, prin preocuparea de hrană, adăpost, îmbrăcăminte;
- creșterea numărului de membri ai familiei prin reproducere sau adoptare și decuplarea lor la maturitate;
- socializarea copiilor pentru rolurile de adulți în familie și în alte grupuri sociale;
- menținerea ordinii între membrii grupului familial, între aceștia și străini;
- păstrarea moralei și a motivației necesare, pentru îndeplinirea unor sarcini de familie și în alte grupuri sociale;
- producerea și distribuția de bunuri și servicii necesare pentru menținerea unității familiale".[11]

Familia se distinge ca un grup specific diferit de cele din cadrul societății. Această specificitate este determinată de natura relațiilor interindividuale din cadrul familiei și de scopul conștient, sau mai puțin conștient al necesității satisfacerii nevoilor familiale, navoi care sunt comune oricărei familii și care sunt incluse în categoria principalelor funcții ale familiei.

Marie José Chambant de Louwe afirma că **„familia este un laborator unde se elaborează trebuințe. Intensitatea și ierarhia trebuințelor se vor schimba în funcție de relațiile dintre membri, de modelel culturale de care ei se leagă, de sistemul de**

[11] Banciu D., Rădulescu M.S., Voicu M., „Adolescenții și familia", Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p.10

valori la care se referă".[12] După acest autor cea mai importantă trebuinţă pare a fi „trebuinţa economică". Un buget satisfăcător şi o locuinţă care să asigure protecţia indivizilor, posibilitatea refacerii capacităţii de muncă sunt două condiţii esenţiale.

Alţi autori, cum ar fi de exemplu Jallre Dumazeider pune accentul pe petrecerea timpului liber în familie, alţii pe procesul de socializare şi integrare a tinerilor în societate sau solidaritatea în cadrul familiei, nevoia de dragoste şi afecţiune, dorinţa de a avea urmaşi. Toţi se referă la unele dintre aceste funcţii ale familiei.

Funcţiile îndeplinite de familie în cadrul colectivităţilor mai largi sunt sintetizate astfel:

- funcţii biologico-sanitare;
- funcţia economică, de socializare, de solidaritate;
- funcţii externe care se referă la integrarea familiei în societate.

G.P.Mundock, pornind de la afirmarea caracterului universal al familiei moderne, aprecia că aceasta îndeplineşte în esenţă 4 funcţii:

- sexuală;
- reproductivă;
- economică;
- educaţională sau socializatoare.

Luate individual am putea explica în ce constă fiecare dintre ele. Funcţia biologic-sexuală presupune satisfacerea trebuinţelor sexuale, a instinctului sexual. Relaţiile sexuale sunt o componentă a relaţiilor interpersonale între sexe, dar ele trebuie integrate în contextul cerinţelor şi normelor morale specifice societăţii noastre. Comportamentul sexual trebuie să fie mijloc şi nu scop pentru îndeplinirea personalităţii, pentru creşterea gradului de armonie al relaţionării dintre soţi, a coeziunii grupului conjugal şi familial. Referindu-ne la funcţia economică, putem să subliniem că pentru buna desfăşurare a vieţii şi activităţii grupului familial, soţilor le revine sarcina de a asigura, prin contribuţia lor o serie de condiţii de ordin material (locuinţă, mobilier, obiecte de uz casnic, îmbrăcăminte). Un alt aspect important al acestei funcţii îl reprezintă comportamentul membrilor cuplului conjugal la locul de muncă. Se ştie că un climat familial pozitiv, bazat pe relaţii armonioase, influenţează pozitiv randamentul în muncă şi gradul de integrare socio-profesională, pe când un climat negativ, influenţează negativ ansamblul factorilor motivaţionali care stau la baza conduitei de muncă.

Un climat familial pozitiv asigură membrilor posibilitatea recreerii şi reconfortării. Relaţiile interpersonale sunt prin

[12] Aluaş I., Drăgan I., „Sociologia franceză contemporană", Editura Politică, Bucureşti, cap.IX, p.642

excelenţă relaţii informale, afective şi care favorizează comunicarea şi detensionarea, recompensarea şi susţinerea afectivă. Prin intermediul acestui climat individul îşi satisface trebuinţele sale de siguranţă şi apartenenţă. Aceste caracteristici sunt specifice funcţiei psihoafective.

„Conform opiniei lui T.Pansons una din funcţiile fundamentale şi exclusive ale familiei este cea de socializare primară a descendenţilor în vederea integrării corespunzătoare a acesteia în societate. Părinţii exercită influenţe educaţionale asupra copiilor prin două modalităţi:

- în mod direct, prin acţiuni mai mult sau mai puţin organizate şi dirijate, utilizând o serie de metode şi tehnici educative;
- indirect, prin modelele de conduită oferite, precum şi prin climatul psihosocial existent în grupul familial".[13]

Integralitatea acestor funcţii trebuie să corespundă însă, valorilor, normelor, modelelor culturale, instituţiilor şi cadrelor sociale specifice sistemului nostru social.

„În ţara noastră, o clasificare mai sistematică aparţine lui H.H.Stahl şi I.Matei, care disting două categorii de funcţii ale familiei şi anume:

- funcţii interne (biologice şi sanitare, economice, de solidaritate familială, pedagogico-educative şi morale), ce permit crearea unui climat intim, menit să asigure unitatea şi coeziunea familiei;
- funcţii externe (integrarea familiei în viaţa socială, încadrarea corespunzătoare a maturilor în activitatea de producţie), care asigură posibilităţi şi premise pentru dezvoltarea personalităţii fiecărui membru pentru a răspunde cerinţelor formulate de societate".[14]

Cu toate că aceste funcţii sunt în general realizate de orice familie a zilelor noastre, o serie de transformări în evoluţia familiei contemporane i-au făcut pe unii autori să vadă în ea semnul unei adevărate „alterări" sau „destructurări" apropiate de „criză". Multe din funcţiile ei tradiţionale au depăşit sau au îmbrăcat o altă formă în societatea contemporană. Funcţia tradiţională de socializare a copilului precum şi cea de asistenţă şi îngrijire dată vârstnicilor, în prezent este împărţită cu alte instituţii sociale. La fel şi schimbarea statutului social al femeii şi includerea ei în activităţi profesionale extrafamiliale determină noi raporturi ale rolurilor lor în cadrul familiei. Copilul ocupă un rol central, pe care nu-l avea altădată,

[13] Rodica T., „Familia în faţa conduitelor greşite ale copilului", Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981, p.53
[14] Banciu D., Rădulescu M.S., Voicu M., „Adolescenţii şi familia", Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987, p.35

ceea ce implică un nou stil de raporturi între părinţi; în fine s-au schimbat însăşi mentalităţile şi atitudinile membrilor grupului familial, iar familia devine tot mai mult un loc de refugiu afectiv faţă de „agresiunile" exercitate de mediul extern.

P.Sorokin, referindu-se la cazul familiilor americane scria următoarele: **„Familia ca uniune sacră a soţului şi soţiei, a părinţilor şi copiilor va continua să se dezintegreze. Divorţurile şi despărţirile vor continua să crească până ce va dispărea orice diferenţă profundă între căsătoriile sancţionate social şi relaţiile ilicite între parteneri. Copiile se vor separa din ce în ce mai devreme de părinţi. Principalele funcţii socio-culturale ale familiei se vor diminua şi mai mult, până ce familia va deveni o simplă coabitare accidentală a femeii şi a bărbatului în timp ce căminul va deveni un loc de oprire peste noapte în special pentru desfăşurarea raporturilor sexuale".**[15]

„Dar nu numai familia americană este în derivă ci şi cea europeană, după cum arată unele studii sociologice, demografice şi juridice. A.Monnier (citat de S.Chelcea) afirmă că se produce un fenomen de dezinstituţionalizare a familiei; revoluţia sexuală urmează revoluţiei industriale; sporeşte inflaţionist numărul copiilor născuţi înaintea şi în afara căsătoriei; familia europeană refuză să-şi asugure perpetuarea: un copil este prea puţin, dar doi – prea mult".[16]

Niciun specialist nu contestă semnele declinului instituţiei tradiţionale a căsătoriei şi semnele „crizei" familiei: ponderea crescută a persoanelor singure, înmulţirea uniunilor libere, sporirea numărului divorţurilor, apariţia copiilor în afara căsătoriei, reducerea nupţialităţii.

Cu toate acestea, cu toate schimbările făcute şi care probabil vor continua, va rămâne marcată totuşi dorinţa oamenilor de a conviețui fericiţi în cupluri, dând naştere şi educându-şi copiii.

Cercetările sociologice din ţările vest-europene efectuate de Jean Stoetzel (1983), precum şi cele psiho-sociologice din ţara noastră (S.Chelcea, 1986) au relevat că familia constituie încă o valoare superioară pentru majoritatea populaţiei, inclusiv pentru tineri.

Familia constituie o valoare şi pentru societate. Ea reprezintă cadrul de realizare a sociabilităţii, premisa deprinderii normelor dezirabile, a modelelor de conduită aşteptate. Indivizii în cadrul familiei stabilesc primele contacte în înţelegerea noţiunilor de

[15] Banciu D., Rădulescu M.S., Voicu M., „Adolescenţii şi familia", Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987, p.35
[16] Mitrofan I., Mitrofan N., „Familia de la A la Z", Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987

responsabilitate și raționalitate, primele confruntări cu situații supuse prescripțiilor, interdicțiilor, evaluărilor normelor și idealurilor grupurilor sociale largi. Familia este cea care asigură modelarea personalității, trecerea de la un comportament normativ (reglat din exterior) la un comportament normal (bazat pe autoreglare și autonomie morală).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2. VIAŢA CONJUGALĂ ÎNTRE NORMALITATE ŞI DEVIANŢĂ

2.1 Coeziune şi solidaritate conjugală

Coeziunea, ca proprietate esenţială a grupării umane, deci şi a grupului familial, indică coeziunea dintre indivizi apartenenţei grupului, tendinţa lor de a rămâne uniţi şi în acord unul cu celălalt.

Festinges şi Schachter o definesc ca fiind **„totalitatea câmpurilor de forţă având ca sarcină menţinerea ansamblului membrilor unui grup şi rezistenţa forţelor de dezintegrare".**[17]

În orice societate, familia s-a caracterizat printr-o puternică sudură internă, menţinută datorită forţelor interne şi externe. Forţele interne care unesc familia sunt sentimentele puternice şi ataşamentul emoţional al soţilor, precum şi al părinţilor şi copiilor, respectul reciproc, solidaritatea, alte atitudini care rezultă din satisfacerea reciprocă a nevoilor personale, năzuinţa spre intimitate şi altele.

Sociologul polonez Szczepanski apreciază că în majoritatea societăţilor sudura internă apare la baza ataşamentului emoţional, a dorinţei sexuale, deci printr-o puternică coeziune sentimentală. La această coeziune sentimentală se va adăuga – apreciază Szczepanski – o împletire de dependenţe rezultate din funcţiile economice, sociale, culturale, din îndatoririle faţă de copii, faţă de părinţi.

Echilibrul familiei se bazează pe forţa de coeziune şi pe respectarea regulilor ei de către membrii grupului familial. Adaptarea la formele de coeziune şi la regulile acceptate tacit de către părţi se face de către copii, prin respectarea sistemului de sancţiuni şi recompense. Coeziunea familiei implică raporturi de complementaritate, comunitate şi unitate de scop ale grupului familial şi de aceea este foarte important ca şi copiii să se situeze pe linia respectării acestora.

[17] Mitrofan I., Mitrofan N., „Familia de la A la Z", Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1991, p.74

Solidaritatea grupului familial presupune menținerea și apărarea situației familiale, oferirea unui suport moral și material și nu în ultimă instanță, acordarea unui sprijin afectiv și o înțelegere totală.

Ceea ce caracterizează prin excelență coeziunea familiei este faptul că creează uniformitatea, unitatea și solidaritatea membrilor grupului familial. **„Ea izvorăște în mare măsură din surse subiective (atracție interpersonală, consensul cognitiv și afectiv al membrilor, angajarea în sarcini comune) și mai puțin din surse obiective (stimulenți externi)".**[18]

„Familia poate fi privită ca un „sistem" relativ deschis în care circulă afecțiune, intimitate, ajustări de identificare familială (onoarea și rangul social al familiei, contribuția sa socială, un fel de statut social al ei), toate acestea conferindu-i un stil propriu („aerul de familie") care este reprezentativ pentru familia respectivă".[19] Nenumăratele ore petrecute, sute și sute de ore de masă comune, momente de întâlnire și despărțire temporară, de cooperare în realizarea de obiective implicate în bunul trai al familiei, chiar adevăruri și controverse rostite cu vehemență își lasă toate amprentele în gesturile, în modul de a aborda pe ceilalți, în replici, expectații. Toate acestea intră în stilul de familie. Gândurile, sentimentele, atitudinile și acțiunile, după un anumit timp d convietuire, ajung la un înalt grad de interpretare și fuziune.

Conexiunea emoțională are o mare contribuție în asigurarea funcționalității normale a grupurilor familiale. Dacă coeziunea emoțională dispare, familia funcționează numai în virtutea unor interese care sunt individuale și care nu asigură colaborarea și atingerea scopurilor familiei. O asemenea situație aduce modificări în relațiile dintre parteneri, dintre părinți și copii, grupul pierzând din intimitatea și specificitatea sa.

Intimitatea relației conjugale se bazează pe gesturi, acțiuni, semne de comunicare specifice, toate fiind supuse unor norme, valori și aspirații comune.

Varietatea acestor manifestări cuprinde o paletă largă de la atingerea fizică de natură afectivă nonsexuală, la sentimente împărtășite, comunicare deschisă și onestă, armonie intelectuală și spirituală, apreciere receptivă față de reacțiile fizice și emoționale ale partenerului, plăceri sexuale împărtășite cu dragoste, la responsabilități și griji comune, încredere statornică.

---

[18] Tincu V., „Dreptul la fericire", Editura Politică, București, 1976, p. 23

[19] Șchiopu U., Venza E., „Psihologia vârstelor", Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995, p.16

Putem să apreciem că manifestarea solidarităţii şi uniunii familiale începe încă din familiile originale ale partenerilor, iar în funcţie de modul cum ei au fost pregătiţi şi educaţi spre înţelegerea celuilalt, spre oferirea protecţiei şi afectivităţii, depinde în mare măsură buna desfăşurare a vieţii noii familii.

Cu toate acestea, însă, se poate spune că o relaţie conjugală intimă de lungă durată nu este rezultatul unei emoţii trecătoare sau ca urmare a educaţiei primite în familia de origine, ci este creaţia timpului şi a voinţei partenerilor în formarea unei familii unite.

2.2 Dragostea – factor esenţial al apariţiei şi menţinerii cuplului

Iubirea se constituie ca mod esenţial de intercomunicare, intercunoaştere şi intermodelare a celor două personalităţi angajate în „parteneriate".

„Dragostea menţine pe durate nedeterminate relaţiile interpersonale, cuplurile de căsătoriţi, de părinţi şi copii şi este cea care are forţa de a metamorfoza comportamente, atitudini şi motivaţii, aspiraţii şi idei, îmbogăţind mereu profilul afectiv spiritual al bărbatului şi femeii".[20]

Spre deosebire de dragostea în afara căsătoriei, care este mult mai vibrantă şi posesivă, dragostea conjugală apare mult mai calmă şi echilibrată. Dragostea conjugală se traduce în procesul interacţiunii familiei printr-o serie de elemente comune cum ar fi înţelegerea mutuală, primirea şi acordarea ajutorului şi suportului psihologic, atracţia interpersonală, bucuria şi plăcerea de a fi împreună.

Aşa cum spunea J.D.Hormay **„dragostea adevărată este drumul în doi spre lumina unui ideal comun".**[21] Acest „drum" ne poate duce până la sfârşitul vieţii într-o deplină armonie, sau se poate interpune atunci când partenerii sunt tentaţi de propriile lor „drumuri interioare", la capătul cărora „luminează" în locul idealului comun, singurătatea propriului EU.

Adeseori, se confundă iubirea cu mirajul îndrăgostirii, şi mulţi aşteaptă să se perpetueze la infinit, însă, atunci când „devaloarea" în intimitate se produce fie brusc, fie neconform cu aşteptările mutual proiectate, cuplul se expune decepţiei. **„Dragostea nu este**

[20] Mitrofan I., Mitrofan N., „Elemente de psihologie a cuplului", Casa de Editură şi Presă „Şansa"S.R.L., Bucureşti, 1994, p.8
[21] Tincu V., „Dreptul la fericire", Editura Politică, Bucureşti, 1976, p.44

dată pentru totdeauna, ci ea se „alimentează" mereu din confruntarea dinamică, permanentă a celor două personalități, fiecare având dreptul de a fi gratificat dar și obligația de a gratifica pe celălalt. În momentul în care însă, distanța dintre cele două tipuri de metode comportamentale – real și ideal – crește tot mai mult, relația se golește afectiv, dragostea autentică, sincer exprimată moare".[22]

„Dacă relația dintre partenerii cuplului erotic se menține mai mult timp și se stabilizează, păstrând totuși o mare încărcătură emoțională, ea va căpăta forma **„companionate love"** (Hatfield, 1988), adică forma dragostei de durată, profundă a companionilor de viață. **„Companionate love"** este afecțiunea pe care o simțim pentru cei cu care viața noastră este strâns împletită, spre deosebire de forma intensă, uneori extrem de intensă a dragostei pasionale, cu efecte perturbatoare chiar asupra comportamentului social adoptativ, **„companionate love"** în forma unei relații afective stabile, profunde, reale, cu un atașament reciproc împărtășit dar cu forme mai puțin zgomotoase de manifestare. **„Răcirea"** dragostei pasionale de-a lungul timpului face loc, treptat, altor factori reglatori ai comportamentului interpersonal, cum ar fi de exemplu sistemul de valori comune, de atitudini și preferințe. Relația bazată pe **„companionate love"** depinde nu atât de comportamentul individual al fiecărui membru (în ce măsură expectațiile, așteptările, dorințele, preferințele individuale în raport cu partenerul sunt satisfăcute), cât mai ales de comportamentul lor interpersonal (în ce măsură expectațiile partenerilor sunt reciproc satisfăcute)".[23]

Căsătoria nu pare să fie absolut necesară, suficientă sau obligatorie pentru ca iubirea să se dezvolte. Astfel, orice iubire neconjugală care câștigă în profunzime tinde să se transforme în mod firesc în iubire conjugală, fie ea și în cadrul unei uniuni libere, neoficializată prin căsătorie. Deosebirea însă, între uniunea liberă și familie constă în faptul că dragostea constituie **„piatra de temelie și de încercare a soților în diferite împrejurări și evenimente importante"**[24], pe când în cadrul unei uniuni libere nu poate fi vorba de același lucru.

Unitatea, armonia și echilibrul cuplului se realizează prin abilitățile partenerilor de a rezolva conflictele, de a depăși situațiile

[22] Mitrofan I., Mitrofan N., „Elemente de psihologie a cuplului", Casa de Editură și Presă „Șansa" SRL, București, 1994, p.57
[23] Mitrofan I., Mitrofan N., „Elemente de psihologie a cuplului", Casa de Editură și Presă „Șansa"SRL, București, 1994, p.63
[24] Voinea Maria, „Sociologia familiei", Universitatea București, 1993, p.71

tensionate, dificultăţile financiare, greutăţile legate de creşterea copiilor.

În general, unitatea şi coeziunea familiei poate fi erodată prin diferenţele mari între aspiraţiile şi ambiţiile partenerilor, prin nepotrivire de caracter, prin imposibilitatea adaptării sentimentale sau sexuale, sau printr-o serie de dificultăţi de ordin material.

Aceşti factori însă, pot fi atenuaţi de existenţa copiilor, de intensitatea sentimentelor partenerilor, menţinerea iubirii, de respectul instituţiei familiale şi valorile ei.

2.3 Educaţia copiilor în familie – proces complex şi hotărâtor în structurarea personalităţii acestuia

Familia se înscrie ca unul dintre cei mai importanţi factori educativi, acţiunea ei exercitându-se încă de la naşterea copilului. Calitatea şi efectele educaţiei în familie condiţionează în mod fundamental întreaga evoluţie a tânărului, calitatea integrării sale în viaţa socio-profesională.

Orice societate încredinţează părinţilor misiunea importantă de a transmite copiilor norme şi reguli morale de conduită şi de a asigura însuşirea acestora sub formă de convingeri, atitudini şi motivaţii. **„Se poate considera că totalitatea manifestărilor comportamentale adecvate ale copilului este funcţie de integralitatea funcţionalităţii familiei, orice conduită morală pozitivă prezentată de copil purtând pecetea influenţelor favorabile executate de anturajul său familial”**[25].

Familia este mediul socio-afectiv unic în care copilul se pregăteşte pentru confruntarea cu viaţa, cu munca, cu greutăţile şi obstacolele inerente ascensiunii sale, oaza de linişte, bucurie, confort şi securitate în raport cu trepidaţiile societăţii. În familia normală se învaţă de timp normele şi categoriile eticii, ale comportării, se delimitează binele de rău, dreptul de injust, se formează conduite dezirabile în raport cu modelul normativ al societăţii. Obiectivele educaţiei în familie sunt multiple: dezvoltarea fizică, educarea intelectuală, spirituală, morală, religioasă, estetică, civică, domestico-menajeră, sexuală. Acest proces complex al educării în cadrul microgrupului familial se

[25] Banciu D., Rădulescu M.S., Voicu M, „Adolescenţii şi familia”, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987, p.63

realizează de către părinți și alți membri ai grupului familial (bunici, frați, surori, alte rude) în mod direct și indirect. **„Cuplul conjugal, prin întreg sistemul său de acte comportamentale, constituie un veritabil model social care are o influență hotărâtoare asupra principiilor privind formarea concepției lor despre viață, a modului de comportare și relaționare în raport cu diferite norme și valori".**

Pe de altă parte, părinții exercită în mod direct influențe educativ-normative asupra copiilor prin anumite „strategii educaționale", folosind mai mult sau mai puțin organizat anumite metode și tehnici educaționale.

Familia constituie factorul primordial al formării și socializării copilului, reprezintă cadrul în interiorul căruia sunt satisfăcute nevoile sale psihologice și sociale și sunt îndeplinite etapele întregului său ciclu de dezvoltare. Dar toate aceste deziderate nu pot fi realizate decât într-o familie bine organizată și strâns legată de viața copilului.

Așa cum afirma André Berge, „mediul familial îl satisface pe copil în măsura în care răspunde trebuințelor sale elementare, adică în măsura în care este un mediu afectiv și protector, dublă condiție indispensabilă pentru ca ființa tânără să învețe să se construiască pe sine, să se situeze în raport cu ceilalți, să se polarizeze din punct de vedere sexual, efectuând, fără pericol, primele sale experiențe sociale și sentimentale".

După cum putem deduce, nu simpla existență a familiei permite un proces adecvat de dezvoltare a personalității copilului, ci doar acea familie ale cărei funcții sunt îndeplinite în mod normal de ambii părinți. O familie normală înseamnă pentru un copil un mediu afectiv, un mediu ocrotitor și un mediu eterogen.

În calitate de ghizi, educatori și modele de urmat, părinții trebuie să alcătuiască în raport că copilul o unitate inseparabilă care-și împarte însă rolurile și sarcinile. **„Rolurile tatălui și ale mamei trebuie să se completeze reciproc: mama în calitate de animatoare și factor afectiv al căminului, iar tatăl în calitate de factor instrumental înzestrat cu destulă autoritate. Inversarea rolurilor parentale apar perturbatoare".**[26]

Comportarea între părinți și copii nu trebuie să fie, însă, autoritară. Un tată aspru și de o severitate excesivă va face din copilul lui un izolat și un revoltat. Tata are obligația de a face din copil un amic prin influență și nu prin constrângere. Toate problemele vieții se pot rezolva mai ușor într-un climat de amiciție și înțelegere. **„Pentru ca un copil să simtă că părinții sunt bunii**

[26] Rodica T, „Familia în fața conduitelor greșite ale copilului", Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, p.82

lui amici, ei trebuie să ajungă să fie consideraţi de ei ca nişte tovarăşi, care sunt mai puternici şi mai bine pregătiţi pentru viaţă decât el".[27] **„Părinţii trebuie să ofere modele de conduită corespunzătoare, calităţile şi atitudinile lor având o influenţă formativă; dimpotrivă divergenţa între acţiune şi cuvinte, între atitudine şi conduită antrenează atitudini şi lipsa de discernământ în aprecierea răului şi binelui de către copil"**[28].

În funcţie de modul în care părinţii îşi asumă responsabilităţile educative faţă de copil, la fel se cristalizează şi trăsăturile de personalitate ale acestora. R. Vincent realizează o clasificare a modelelor de conduită conjugală şi a efectelor acestora pentru descendenţi, în felul următor:

- părinţi excesiv de ocupaţi doar de dragostea lor, neglijând celelalte aspecte ale vieţii de familie şi percepând apariţia copiilor ca pe un element perturbator al relaţiei conjugale;
- părinţi indiferenţi, neglijenţi, preocupaţi de ei înşişi, ducând o viaţă aparte, separată de cea a copiilor, frustându-i de orice control şi îndrumare parenterală;
- părinţi infantili cu o personalitate slabă, care oferă descendenţilor modele de comportament necorespunzătoare;
- părinţi conflictuali care prin viaţa şi exemplul lor perturbă dezvoltarea copiilor, orientându-i spre comportamente deviante.

Educaţia copilului este astfel strict dependentă de maturitatea noastră, de capacitatea noastră de a înţelege micul univers al său, univers pe care copilul şi-l formează încă de la primul contact cu lumea exterioară. **„Spiritul lui de observaţie, imaginaţia, perceperea, gândirea şi orice conexiune pozitivă în relaţia copil-mediu, se desăvârşeşte numai sub influenţa unei bune educaţii familiale".**[29]

Există, însă, multe deosebiri în ceea ce priveşte „strategia" educaţională adoptată. Uneori, acestea se soldează cu o serie de eşecuri sau cu consecinţe negative asupra procesului formării unor comportamente de personalitate ale copiilor. Iată câteva exemple:

- severitatea excesivă, cu multe rigidităţi, cu privaţiuni de tot felul, cu cerinţe şi pretenţii exagerate, impunând un regim de muncă ce depăşeşte limitele de toleranţă psihologică şi psihofiziologică, îşi lasă puternic amprenta asupra procesului de formare a personalităţii copilului; instalarea fenomenului de

[27] Cajal M., „Educarea copilului în familie", Editura medicală, Bucureşti, 1975, p.28
[28] Banciu D., Rădulescu M.S., Voicu M., „Adolescenţii şi familia", Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987, p. 64
[29] Rodica T, „Familia în faţa conduitelor greşite ale copilului", Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981, p. 62

oboseală cronică, teama de eșec, de insucces și pedeapsă, apatie și indiferență accentuată față de ceea ce trebuie să întreprindă sau în ceea ce privește relaționarea cu cei din jur, atitudini de protest și revoltă chiar față de noile influențe exercitate asupra sa;

- părinții ce manifestă o atitudine super protectoare depun mari eforturi de a proteja copilul, de a-l menaja într-o manieră exagerată, grija și afectivitatea lor constituind o sferă protectoare cu pereți multipli prin care el numai poate singur să iasă către lume, pentru a-și încerca **„forțele"** proprii. Pentru asemenea părinți, copiii lor au însușiri cu totul aparte în raport cu alții **(„prind" foarte repede; „știu totul"; „sunt extraordinari")** de aceea, ei trebuie menajați, feriți de uzura travaliului curent solicitat de familie, școală, alte grupuri de apartenență, pentru a da totul mai târziu. Drept consecințe ale atitudinii superprotectoare a părinților se pot contura: detașarea între imaginea de sine și posibilitățile reale ale copiilor, îngâmfarea, exacerbarea eului, supraevaluarea propriilor posibilități;

- legea față d copii se poate manifesta, în cazul unor părinți și în limitarea excesivă a libertății și independenței de acțiune a acestora, a confruntării propriului lor program cu al altor copii pentru **a nu se „contamina", „a nu păți ceva rău".** Acest fapt poate duce la efecte: maternodependența, tocirea accentuată a spiritului de inițiativă, instalarea unor temeri nejustificate de acțiune și d consecințele lor, izolarea în sine, „subevaluarea propriilor posibilități".

- „strategia educațională care, pentru unii părinți favorizează formarea **„liberă"** a propriilor copii, influența și controlul educativ limitându-se maximal, uneori până la neglijarea totală a acestora, poate determina drept consecințe îndepărtarea și înstrăinarea treptată a copiilor de proprii părinți"[30]

Alături de familie care deține locul central în procesul formării și educării copilului, școala, grupul de prieteni, mijloacele de informare în masă, cinematograful etc., toate contribuie la formarea progresivă a deprinderilor sociale ale acestora. În cadrul acestor medii sociale de viață, copilul se realizează sub aspectul sociabilității. **„Prin socializare copilul este condus spre dobândirea regulilor vieții, a obișnuințelor, a modurilor de a gândi și a cadrelor spațio-temporale, a credințelor și a idealurilor conforme cu mediul social în care a crescut".**[31] Tot prin socializare se transmite, de la o generație la alta experiența de

[30] Mitrofan I., Mitrofan N., „Familia de la A la Z", Editura Științifică, București, 1991, p.128

[31] Popescu-Neveanu p., „Dicționar de psihologie", Editura Albatros, bucurești, 1978, p.668

viaţă a celor vârstnici, obiceiurile, tradiţia şi cultura unui anumit spaţiu geografic în care copilul se naşte şi se dezvoltă.

Concepţiile actuale ale socializării copilului pun în evidenţă cu preponderenţă latura participativă şi creativă a acestui proces considerând conformismul ca un obiectiv ce justifică practici paternialiste autoritare şi care împiedică dezvoltarea normală a personalităţii.

Asupra relaţiilor părinţi copii ca nucleu al socializării familiale s-au formulat o serie de observaţii şi deziderate. Herbert Gans sugerează trei tipuri de interacţiuni familiale (cu referire la S.U.A.):

- familii centrate pe adulţi (în care familia este condusă de adulţi), pentru adulţi, prin introducerea unor comportamente conforme cu modelul parental dezirabil; părinţii din această categorie nu au preocupări exprese pentru dezvoltarea şi orientarea copiilor lor;
- familii centrate pe copii, în care părinţii îşi subordonează plăcerile, satisfacerii dorinţelor copiilor. Aceşti părinţi doresc pentru copiii lor o situaţie mai reuşită decât au avut ei;
- familii conduse de adulţi, specifice vârfurilor din clasa mijlocie. Părinţii au de regulă studii superioare şi pot aprecia viitorul descendenţilor lor. Copiii sunt învăţaţi să lupte pentru dezvoltarea lor în conformitate cu propria individualitate, să obţină note bune la şcoală.

Capacitatea empatică şi buna înţelegere din cadrul familiei permite părinţilor să anticipeze cel mai corect reacţiile copiilor lor în anumite situaţii, să se **„pătrundă"** emoţional de suferinţele, eşecurile, bucuriile şi succesele acestora. Cu cât imaginea este mai concordantă cu ceea ce există în mod real, în cadrul **„echipamentului"** psihologic individual al copilului, cu atât **„şansele"** în ceea ce priveşte creşterea eficienţei intervenţiilor educative cresc. Sporesc de asemenea, posibilităţile de control asupra unor factori de personalitate, aceştia devenind factori coparticipanţi ai influenţelor educative exercitate.

2.4 Socializarea morală şi integrare socială – obiective fundamentale ale educaţiei adolescentului

Ultima şi cea mai complexă etapă a dezvoltării copilului este adolescenţa, etapă a conturării individualităţii şi a începutului de stabilire a personalităţii care marchează încheierea copilăriei şi

trecerea spre maturizare. Transformările fizice și psihice care au loc în această perioadă, schimbările în atitudini și conduită, la fel ca și problemele ridicate părinților și familiei, fac din adolescență cea mai sensibilă fază de evoluție spre viața adultă.

Maurice Debesse afirma că adolescența „**se caracterizează nu numai prin multiple învățături care-l pregătesc pe tânăr sau pe tânără pentru sarcinile maturității, ci și prin proiectele, aspirațiile unei personalități care ia cunoștință de scopurile pe care vrea să le atingă și care caută mijloacele adecvate pentru a ajunge la ele**".[32] Adolescența ca fenomen biopsihic integral este dependentă de apariția și desfășurarea ei, de factori genetici, geografici, sociali, culturali, educaționali. Este de aceea contraindicată tratarea unilaterală a acesteia în sens numai biologic sau numai psihosocial. Ursula Șchiopu consideră că „...**În toate timpurile, condițiile social-economice, sistemul de educație și nivelul de cultură sunt factorii principali care determină dezvoltarea personalității adolescentului**".[33] Adolescentul se deosebește de celelalte stadii de dezvoltare ale dezvoltării individului printr-o serie de caracteristici specifice și generale care condiționează și determină procesul de cristalizare a personalității tânărului.

„**Imaturitatea, refularea activității, egocentrismul, nonconformismul, sentimentele de injustiție, indisciplina, agresivitatea, abdicarea de la sarcinile impuse de familie și școală, ostilitatea față de sancțiuni, sunt doar câteva din conduitele care sunt specifice perioadei de oscilație între statutul de adult și poziția de adult a adolescentului**".[34]

Maturizarea pubertară este însoțită de o serie de tulburări, dar și de o evoluție considerabilă a proceselor periferice. Imaginația se îmbogățește, afectivitatea atinge noi valențe, sensibilitatea sporește. Tot acum, însă, apare tendința de reverie, sentimentele de anxietate, rebeliune și indiferență. O asemenea dezvoltare este departe de a fi patologică, cel puțin până când evoluția viitoare a personalității adolescentului nu anunță semne îngrijorătoare. Criteriile de delimitare a personalității lor normale și a celei patologice sunt foarte relative și nu pot oferi indicații precise asupra tendințelor spre devianță ale acestora.

---

[32] Debesse M., „Adolescentul, „Psihologia copilului de la naștere la adolescență", Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970, p.86

[33] Banciu D., Rădulescu M.S., Voicu M, „Adolescenții și familia", Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p.86

[34] Rădulescu M.S., Banciu D., „Introducere în sociologia delincvenței juvenile", Editura medicală, București, 1990, p.15

Adolescenţa prezintă caracteristici extrem de variate, mergând de la patologia cea mai gravă până la normalitatea cea mai evidentă în exprimarea conduitei, **„... autori cum ar fi Chazaud vorbesc despre o „veritabilă patologie normală a adolescenţei" reprezentată de comportamente marginale, crize de originalitate, sentimente depresive şi anxioase care pot fi uşor confundate cu stări patologice extreme. Considerând aceste fenomene ca patologice – sublinia H.Erikson – ar trebui să considerăm însăşi adolescenţa ca fiind o melodie".**[35] **„Este o prejudecată să comparăm în mod mecanic comportamentul adolescentului cu cel al adultului şi să-i atribuim primului, discernământul şi conştiinţa imperativelor morale ale ultimului. Apare de aceea criticabilă tendinţa unor educatori de apune semnul egalităţii între comportamentul moral al adolescentului şi cel al adultului şi a pretinde tânărului o conştiinţă moral-juridică pe deplin formată şi conştientă de sine".**[36]

Subliniind faptul că cea mai mare parte a părinţilor „educă aşa cum au fost educaţi" unii autori consideră că greşelile de educaţie în familie sunt comise de regulă, de ambii părinţi, exprimând fie diferenţa de atitudine educativă între membrii familiei, fie lipsa de consecvenţă în transmiterea normelor educative de către unul sau ambii părinţi. De asemenea, într-un climat familial definit prin echilibru, prin dragoste şi coeziune a membrilor, educaţia morală a copiilor are cele mai puţine dificultăţi, deoarece stimulentul afectiv şi unitatea funcţională a vieţii de familie constituie cele mai favorabile condiţii de socializare morală adecvată. Familia educă spiritul de comunicare şi cooperare, facilitează transmiterea obiceiurilor, atitudinilor şi valorilor de la părinţi la adolescenţi, ghidează din punct de vedere moral conduitele acestora. **„Unele norme care au servit sau mai servesc drept ghid conduitei părinţilor pot deveni anacronice pentru adolescentul aflat permanent în căutarea noului; valorile familiei, mai ales cele cu privire la societate se transformă, iar suferinţele propriei adolescenţe, pe care le invocă părinţii, nu mai impresionează pe tineri. Adolescenţii au o „cultură" a lor, ale cărei norme şi valori diferă de cele ale adultului".**[37]

---

[35] Banciu D., Rădulescu M.S., Voicu M., „Adolescenţii şi familia", Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987, p.180

[36] Rădulescu M.S., Banciu D., „Introducere în sociologia delincvenţei juvenile", Editura Medicală, Bucureşti, 1990, p.16

[37] Banciu D, Rădulescu M.S., Voicu M., „Adolescenţii şi familia", Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987, p.180

Tot în această perioadă, în afara cadrului familial, grupurile adolescentine câștigă în consecință, stabilitate, omogenitate, se accentuează caracterul selectiv în recrutarea membrilor, aprecierea și autoaprecierea în cadrul microgrupului având un rol considerabil.

Așa cum arată A.Neculau, grupul oferă adolescentului, un ideal în sine, o imagine liniștitoare a propriului Eu, un antidot pentru neliniștile sale interioare. Slab, adolescentul caută puterea grupului, caută să se identifice cu acesta, neînsemnat – caută prilejuri de afirmare, de valorificare; necunoscut – dorește să devină necesar și să se „**situeze**" între ceilalți, să ocupe un loc al său, care să fie cunoscut și recunoscut de către grup; amenințat – așteaptă protecție, dorește să fie considerat, caută „**confortul**" ce i-l poate oferi răspunderea colectivă; izolat – el încearcă să-i înțeleagă pe ceilalți, să-și îmbogățească cunoștințele despre alții, să pătrundă în sferele motivaționale și intenționale ale celorlalți coechipieri.

Constituite din multiple anomalii afective și deviații comportamentale „**criza adolescenței**" se referă pe de o parte la negarea de către tânăr a identității sale în calitate de copil, și pe de altă parte, la revendicarea unei noi identități, care să-l plaseze în lumea adultului. Cu toate că adolescentul dorește să facă parte din lumea adultului, A.Isembert arată că adolescentul este obsedat de teama de a nu fi acceptat în societatea adulților și de a nu fi capabil să-și ocupe locul printre ei, ceea ce-l conduce la sentimente de descurajare și inhibiție, de revoltă și chiar de agresivitate. Cu toate acestea, în pofida atitudinilor de revoltă sau de independență, adolescentul simte nevoia nu atât de ajutor, cât de protecție și securitate socială, de unde necesitatea căutării unui mediu social propriu potrivit vârstei, care să-i satisfacă necesitățile de acțiune și independență, de împlinire a personalității pe multiple planuri.

În adolescență se intensifică procesul de căutare și conturare a propriei identități, a conștiinței de sine. „**Este vorba de părerea pe care o are tânărul despre sine însuși, cât este de inteligent, cât este de dotat în plan atitudinal, cât este de conștiincios, prietenos, sociabil, cât este de informat în diferite domenii cultural-artistice sau tehnico-științifice. Imaginea de sine poate fi concordantă cu caracteristicile și capacitățile reale ale personalității sau, dimpotrivă, pot apărea situații în care imaginea de sine să nu concorde cu realitatea în sensul supradimensionării acesteia**". În cazul evaluării incorecte a imaginii de sine, deseori, adolescentul ajunge în conflict cu părinții sau anturajul său.

Un proces complex care are o mare influență pozitivă asupra formării conduitei, a modului de a gândi, a comportamentului, îl reprezintă socializarea. O serie de definiții consideră socializarea

ca fiind procesul de aderare la exigenţele normelor şi la idealurile sociale, concretizate în valori culturale, pe care tânărul trebuie să şi le însuşească.

Cercetările actuale asupra formării conduitei morale a adolescentului trebuie să ţină seama de latura creativă a socializării, produsul acestui proces nefiind nici conformitatea, nici identitatea constând în internalizarea valorilor morale şi rolurilor sociale în conştiinţă. **„Inovarea unor conduite şi atitudini inedite, chiar dacă se abate de la modelele culturale şi normative oferite de educator, nu trebuie interpretată ca având un caracter distructiv sau deviant faţă de exigenţele impuse de educaţie, ci, dimpotrivă, semnalează capacitatea tânărului de a se confrunta, în mod creativ, cu diferite situaţii de viaţă".**[38] Socializarea morală nu este doar o simplă transmitere de cunoştinţe, ci un proces de **„inducţie"** pozitivă a unor deprinderi şi trăsături morale, care de realizează atât de către şcoală, cât şi de către familie.

În prezent, cercetările au arătat că colaborarea între familie şi şcoală este deosebit de intensă pentru ciclul primar, dar se diminuează treptat în perioada ciclului gimnazial sau în timpul liceului. Mulţi dintre părinţi şi educatori consideră că liceanul este deja matur şi nu mai este necesară îndrumarea şi controlul acestuia, dar, tocmai în această perioadă, când se manifestă scăderea controlului exercitat de părinţi şi educatori, încep să se facă simţite influenţele socializatoare ale grupului de prieteni, de clasă, de joacă. Deseori, aceste grupuri exercită o influenţă educativă mult mai intensă asupra acestuia comparativ cu cea a familiei şi a şcolii, şi de multe ori, aceasta poate fi negativă.

Dar chiar şi unele familii practică un stil educativ deficitar, lipsit de valenţe morale, care adoptă o atitudine tolerantă şi permisivă faţă de conduitele tinerilor. Există familii care nu-şi îndeplinesc sarcinile educative, realizând o **„subsocializare"** morală, altele, dimpotrivă, o suprasocializare a adolescentului, ferindu-l de orice contact cu dificultăţile vieţii sociale, sau în caz mai grav, realizează o socializare „negativă", inducând tinerilor modele de conduită aflate în disconcordanţă cu normele şi valorile desirabile.

[38] Popescu-Neveanu P., „Dicţionar de psihologie", Editura Albatros, Bucureşti, 1978, p.668

2.5 Delimitarea între „normal" și „deviant" în cadrul relației conjugale

În analiza conceptului de familie trebuie să luăm în atenție și aspectele normalității vieții de familie. Normalitatea se referă la exercitarea adecvată a tuturor funcțiilor, rolurilor și sarcinilor din cadrul familiei, absența uneia sau a mai multor funcții datorită unei organizări deficitare a structurii familiale având o serie de implicații asupra climatului conjugal. Se vorbește astfel despre familii carențate, deficitare, dezorganizate, vulnerabile.

Dincolo de încărcătura axiologică, termenul **„normal"** semnifică ceea ce este permisibil social, ce se întâlnește de regulă, în cele mai multe familii. **„Conștientizăm faptul că exigența conformării la regulile generale se manifestă ca o tendință „normală", evaluată pozitiv în cadrul grupului, în timp ce devianța reprezintă o tendință nepermisă, anormală, valorizată negativ prin faptul că împiedică desfășurarea normală a vieții de grup".**[39]

Tendința comportamentului de a fi în concordanță cu regulile nescrise ale grupului și cu așteptările acestuia, poartă numele de conformitate. Conformitatea nu este numai o proprietate a comportamentului individual, ci și a celui social, deoarece reprezintă o multiplicare la nivel colectiv a conduitelor membrilor societății. **„Opusul stării de conformitate este neconformitatea, sau, mai precis devianța care se poate defini fie ca lipsă de adeziune la normele și valorile grupului, fie ca încălcare a prescripțiilor normative, care indică cum trebuie să se comporte individul într-o situație socială anumită".**[40] Sociologii definesc comportamentul deviant ca un comportament **„atipic"** care încalcă normele sociale recunoscute, intrând în conflict cu standardele sociale și culturale acceptate în cadrul unui grup sau sistem social.

Referitor la familie putem afirma că normalitatea este strâns legată de starea de funcționalitate a ei. Cu cât familia este mai stabilă, coezivă și își îndeplinește mai bine sarcinile proprii și cerințele vieții sociale, cu atât ea se caracterizează prin normalitate. Normalitatea vizează însă, nu numai funcționalitatea familiei și

[39] Rădulescu M.S., „Anomie, devianță și patologie socială", Editura Hyperion XXI, București, 1991, p.9

[40] Rădulescu M.S., „Anomie, devianță și patologie socială", Editura Hyperion XXI, București, 1991, p.9

structura ei. Sociologul român H.Stahl realizează o clasificare a sensurilor termenului **„normal”**, astfel:

- accepţiunea curentă, după care frecvenţa unui fenomen determină normalitatea sa; potrivit acestui sens, familia normală este cea compusă din soţ, soţie şi copii şi evident, anormale ar fi situaţiile contrare;
- sensul conferit de lege normalităţii; din această perspectivă normale sunt familiile întemeiate prin actul juridic al căsătoriei, şi, nenormale familiile care eludează legislaţia familială, trăind în concubinaj;
- sensul etic al normalităţii ia în considerare întemeierea familiei pe baza sentimentelor de dragoste, respect reciproc, stimă, cu precizarea că dimensiunea etică a familiei este dificil sau chiar imposibil de cuantificat.

În cadrul cuplului marital, comportamentul de relaţionare interpersonală a soţilor este în mare măsură reglat de către modul promovat şi acceptat la nivel social, existând în această direcţie diferenţe mari între diferite comunităţi, grupuri şi subgrupuri sociale. Norma morală sau legea dictează de cele mai multe ori regula de comportare, permiţând a edifica ceea ce este **„normal”** sau **„deviant”. „Normalul este reprezentat de comportamentele „socialmente acceptabile” compatibile cu modelele culturii din care face parte individul”.**[41]

Pentru ca, în general, relaţia dintre soţi să fie considerată echitabilă şi familia caracterizată prin funcţionalitate, trebuie să existe între soţi o anumită egalitate în ceea ce priveşte „investiţiile” (atât cele de natură fizic-materială cât şi cele de natură psiho-cognitivă şi psiho-emoţională). „Rezultatele” obţinute (gradul de mulţumire şi satisfacţie resimţit, nivelul de împlinire a aşteptărilor, expectaţiilor şi aspiraţiilor) trebuie să fie de asemenea echitabile. Când acest raport însă, devine mult mai favorabil unuia dintre cei doi parteneri (unul mai mult investeşte şi celălalt mai mult beneficiază şi profită), relaţia devine asimetrică, inechitabilă, necesitând intervenţii corective sau, îndreptându-se treptat, spre starea de dezorganizare totală.

Cei doi soţi trebuie să se antreneze într-o serie de activităţi şi responsabilităţi comune, având drepturi şi îndatoriri ce pot fi sintetizate astfel:

- obligaţia de fidelitate conjugală, consecinţă a caracterului monogamic al familiei;

[41] Dragomirescu V., „Psihologia comportamentului deviant”, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p.40

- datoria soților de a-și acorda sprijin nelimitat în toate domeniile vieții private și publice, astfel încât cei doi soți străini în trecut să constituie o pereche cu interese comune;
- diviziunea muncii și a responsabilităților legate de familie în condițiile în care ambii parteneri participă la viața extrafamilială;
- drepturi și îndatoriri economice specifice normelor juridice și morale ale respectivei societăți;
- sprijin moral și reciproc, asigurarea condițiilor pentru perfecționarea profesională și pentru integrarea socială a partenerilor.

Dacă, din contră, nu se respectă aceste deziderate, dacă se acumulează prea multă tensiune, eșecuri și dificultăți în familie, aceasta are tendința de a căpăta caracteristici patologice și de a le impregna membrilor ei, intrând în faze critice de contradicții acerbe, dezmembrare sau anulare a obligațiilor ce decurg din contextul familial. Iolanda și Nicolae Mitrofan au realizat o clasificare a **disfuncțiilor cuplului conjugal,** împărțindu-le în două categorii: **disfuncții globale și specifice. Disfuncțiile specifice** în adaptarea și exercitarea rolului familial pot fi grupate pe tipuri de sarcini ce asigură funcționalitatea familiei:

- disfuncții ale rolului sexual-afectiv și procreativ (care satisface funcția de intercomunicare și interacțiune bioafectivă și procreativă a copilului);
- disfuncții al rolului parental educativ (care satisface funcția de îngrijire, creștere și educare a copiilor);
- disfuncții ale rolului organizatoric-administrativ (care satisface funcțiile de interacțiune și decizie în sfera economico-menajeră, igienico-sanitară);
- disfuncții ale rolului relațional și de integrare socială a cuplului în grupurile de apartenență (familie extinsă, prieteni, colegi, vecini, precum și de integrare civic-profesională).

Starea de disfuncționalitate în viața și activitatea conjugală, poate fi de intensitate diferită și se poate întinde pe perioade diferite de timp (plecând de la forme mai simple, cum ar fi cearta, neînțelegerile, contrazicerea, refuzul asumării unor obligații conjugale etc. și ajungând la forme mai complexe, grave, cum ar fi agresivitatea fizică, alungarea partenerului de la domiciliu, existența unor relații adulterine etc.)

Și din acest punct de vedere al structurii, mediul familial poate prezenta carențe foarte diverse. Acestea sunt de **„ordin social, juridic, moral, pedagogic, legate de situații ca: infidelitate, părăsire, divorț, concubinaj, deces, narcomanii etc., fără a aminti de însăși absența mediului familial la cei abandonați, orfani, neocrotiți din rândul cărora se recrutează copii cu tulburări de comportament. Tot un factor negativ reprezintă și**

reconstituirea unor familii din văduvi sau divorţaţi cu copii rezultaţi din căsătorii anterioare, cu deprinderi educative diferite la care mai apoi se adaugă copiii noului cuplu".[42] Exemplele pot continua. Tot în categoria familiilor destructurate intră şi cele în care unul dintre soţi a decedat sau săvârşeşte o pedeapsă cu privare de libertate. În schimb, despre aceste familii nu se poate afirma că sunt deviante. Devianţa este strâns legată de starea de disfuncţionalitate accentuată a familiei, reprezentând o abatere de la normele unanim acceptate referitoare la microclimatul familial.

Normalitatea vieţii de familie poate fi analizată şi din prisma îndeplinirii rolurilor conjugale de către membrii cuplului. Se disting două tipuri de familii din perspectiva rolurilor conjugale:

- familii în care rolurile conjugale sunt asumate corespunzător cerinţelor şi exigenţelor normalităţii funcţionale a cuplului. Acestea constituie pentru indivizii în cauză premise ale adaptării şi integrării sociale, moduri de relaţiune optimă cu mediul social larg, surse de satisfacţii şi condiţii pentru performanţele profesionale şi sociale;

- familii în care rolurile conjugale sunt realizate parţial şi nesatisfăcător pe fondul unor stări de indiferenţă sau tensiuni. În aceste familii, relaţionarea interpersonală este deficitară şi disfuncţională antrenând şi agravând conflicte, manifestări violente ale căror efecte se resimt în viaţa profesională şi socială a partenerilor, în dezechilibre şi lacune de socializare a copiilor.

[42] Dragomirescu V., „Psihologia comportamentului deviant"Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p.25

3. DEZORGANIZAREA GRUPULUI FAMILIAL: CAUZE ŞI MODALITĂȚI

3.1 Delimitări conceptuale

Termenul de **dezorganizare (în sens generic)** nu poate fi abordat și definit decât în raport cu cel de organizare, aceşti doi termeni aflându-se într-o poziție dialectică. **Organizarea** este definită ca reprezentând **„relaționarea unor elemente disparate și stabilirea unui asemenea ansamblu care să se comporte ca un tot funcțional, să posede atributele integralității... Organizarea are la bază legăturile de tip informațional dintre elementele componente, ceea ce conferă ansamblului o relativă uniformitate și stabilitate"**.[43]

Adaptând această definiție la specificul problematicii familiale, putem deduce că dezorganizarea familială reprezintă, în esență, lipsa de funcționalitate a familiei. În literatura de specialitate se vehiculează mai multe expresii pe această temă, se vorbeşte astfel despre: familia dezorganizată, carențată, deficitară, dezbinată, descompletată, vulnerabilă, cu probleme.

Termenul de familie dezorganizată este folosit și în cazul în care familia își pierde integritatea ca urmare a separării părinților datorită unor motive precum: desfacerea căsătoriei prin divorț, decesul unuia dintre părinți etc.

Reuben Hill afirmă că familia este un **„sistem social"** având următorul mod de organizare și funcționare:

- membrii familiei ocupă diferite poziții care se află într-o continuă stare de interdependență, adică o schimbare în comportarea unuia dintre membrii săi aduce o modificare a comportamentului celorlalți;
- familia, prin rețeaua de relații ce leagă pe membrii săi unul de celălalt, este o unitate relativ închisă și semiautomată, care-și menține limitele și pare să excludă orice intervenție din afară; rolul de intermediar în raport cu comunitatea este exercitat de ambii soți;

[43] Popescu-Neveanu P., „Dicționar de psihologie", Editura Albatros, București, 1978, p.503

- familia este o unitate care îndeplineşte un număr de sarcini care răspund atât cerinţelor factorilor sociali externi, cât şi necesităţilor sau revendicărilor membrilor ei; cu alte cuvinte orice familie îndeplineşte o serie de funcţii individuale sau sociale.

Aceste proprietăţi de **„sistem"** persistă – arată R.Will până când absenţa sau comportamentul deviant al unuia sau mai multor membri rupe relaţiile structurale. De aceea, lipsa unei părţi raţionale poate constitui un deficit de structură (cuplul fără copii, familia cu un singur părinte, familiile dezorganizate) care creează o serie de **„pierderi"** în capacitatea de funcţionare a întregii familii.

3.2 Tipuri de familii dezorganizate

O clasificare complexă a familiilor dezorganizate este realizată de către W.J.Goode astfel:

- familia incomplet unită sau nelegitimă;
- familia dezmembrată prin îndepărtarea unuia dintre soţi ca urmare a: anulării, separării, divorţului şi părăsirii;
- familia de tip „cămin gol" în cadrul căreia partenerii trăiesc împreună, însă interrelaţionarea şi intercomunicarea sunt realizate minimal fără să constituie unul pentru celălalt un suport emoţional;
- familia de criză, datorită unor cauze ce determină absenţa temporară sau permanentă a unuia dintre soţi: decesul, închisoarea, concentrarea, inundaţii, război, deprimare;
- existenţa în cadrul familiei a unor situaţii care determină fundamental eşecurile comportamentului de rol marital, retardarea mentală a copilului, psihoza copilului sau soţului, ori condiţiile cronice incurabile.

„Tot în categoria familiilor dezorganizate am putea include tipul căsniciei celor obişnuiţi cu conflictele. Aceste conflicte pot fi de intensitate diferită şi se pot întinde pe perioade diferite de timp, ceea ce contribuie la menţinerea unei vieţi familiale anormale. În tipologia maritală realizată de I.F. Cuber, acesta explica în ce constă acest tip de căsnicie. Tipul căsniciei celor obişnuiţi cu conflictele se caracterizează prin frecvenţa conflictelor, rareori ascunse copiilor, dar puţin exteriorizate faţă de prieteni, rude, vecini. Deşi conflictul este oricând potenţial şi atmosfera de tensiune prezentă, cuplul ajunge rar la disoluţie, dup trecerea crizei totul reintrând în normal. Unii psihiatri au ajuns atât de departe, încât sugerează existenţa unei trebuinţe profunde a soţilor de a se lupta unul cu celălalt, transformând-o într-un factor coeziv care asigură

continuitatea căsătoriei".[44] Se vorbește, de asemenea, despre uniunea psihopulsională de tip sado-masochist care reprezintă modul bazal relațional pe care se întemeiază numeroase cupluri, care oscilează în funcție de împrejurări între stări de tensiune și relativă armonie, în cadrul unui echilibru instabil.

3.3 Cauzele dezorganizării cuplului conjugal

Deși la începutul căsătoriei soții își propun să realizeze o viață unitară, trainică și fericită pe un timp nelimitat, totuși apar situații prin care se creează fisuri în viața cuplului, ce pot antrena distrugerea unității și stabilității cuplului. Motivele pentru care se ajunge la astfel de situații sunt foarte diverse. În linii mari acestea ar fi: infidelitatea, alcoolismul, neînțelegerile conjugale, atașamentul exclusiv al unui partener sau al ambilor parteneri față de grupuri de rude sau prieteni în ciuda preferințelor expres formulate de celălalt partener, independența economică a soției, divergențele legate de creșterea și educarea copiilor.

De-a lungul timpului, partenerii pot constata similitudini în raport cu diferite idei, păreri, opinii, atitudini, preferințe sau aspirații sau, dimpotrivă, pot constata existența unor incompatibilități. O serie de neconcordanțe între **„așteptările"** cuplului pe linia satisfacerii trebuințelor sale și **„răspunsurile"** nedorite la acestea duc în cele din urmă la eșecul relației conjugale.

H.H. Stahl și I. Matei identifică o mare varietate a neînțelegerilor conjugale, care stau de fapt la baza dezorganizării multor familii:

- neînțelegeri conjugale cu privire la sursa de venituri și la modul de cheltuire a acestora, neînțelegeri și acuzații reciproce generate de dificultăți materiale;
- neînțelegeri conjugale datorate nepotrivirii concepțiilor despre lume și viață, discrepanța prea mare între temperamentele și caracterele celor doi soți, între idealurile urmărite;
- neînțelegeri conjugale referitoare la relațiile sociale ce trebuie avute cu rudele, prietenii, cunoscuții, colegii de muncă;
- neînțelegeri conjugale în ceea ce privește organizarea unui regim familial just, în ceea ce privește distribuția sarcinilor gospodărești pe cei doi soți;

[44] Mitrofan N., Zdrenghea V., Butoi T., „Psihologia judiciară", Casa de Editură și Presă „Șansa" SRL, București, 1992, p.283

- neînţelegeri conjugale privind modul de creştere şi educare a copiilor.

Când neînţelegerile conjugale sunt datorate sau sprijinite de intervenţia unor persoane exterioare cuplului, cum ar fi părinţii, socrii etc., efectele lor perturbatoare sunt în mai mare măsură amplificate.

O serie de **disfuncţii** îşi au geneza în lipsa sentimentelor de dragoste, respect, stimă între parteneri, aspecte care la începutul căsătoriei existau, dar odată cu trecerea timpului, distanţa afectivă şi psihologia dintre parteneri s-a accentuat atât de mult, încât nu mai poate fi vorba de viaţă conjugală în adevăratul sens al cuvântului.

În unele cupluri, conflictele conjugale sunt atât de frecvente şi aprige încât separarea soţilor pare inevitabilă. **„Conflictul conjugal patogen se caracterizează prin capacitatea de penetraţie destructivă la nivelul personalităţii cerinţelor, dezorganizând reacţiile, paternurile şi habits-urile adoptive şi împiedicând realizarea funcţiilor fireşti ale cuplului conjugal şi parental". „Inadaptarea conjugală, ca sumă a dezorganizării familiale, se poate produce nu atât ca urmare a unor „defecte" ale personalităţii unuia sau altuia dintre parteneri, ci în primul rând ca urmare a unei relaţionări inadecvate, cu sens dezadaptiv care grevează asupra dezvoltării optime a modelului interacţional-conjugal".**[45] Preferinţele, gusturile, aderenţele valorice şi socioculturale, concepţiile, obişnuinţele, care se manifestă în sens aparent, divergent, corelate cu capacităţi scăzute de concesivitate, tolerate, acceptare, contribuie la inadaptarea partenerilor.

Numeroase cupluri ajung la divorţ dacă partenerilor le lipsesc elementele de fond în baza căruia a fost încheiată căsătoria: sentimentele reciproce de natură afectivă, relaţiile de apropiere şi prietenie, sprijinul material şi moral acordat. Printre cauzele cele mai dese ale creşterii ratei divorţului, sociologul Cseh Szombathy Laszlo menţionează: activitatea profesională a femeilor, creşterea nivelului de trai, problema locuinţelor, mobilitatea socială, urbanizarea, transformările culturale. Caracteristic pentru cauzele de divorţ existente în societatea noastră este faptul că, în marea lor majoritate, partenerii invocă drept motive factori de ordin psihologic şi de ordin social: nepotrivire de caracter, incompatibilitatea de a stabili un punct de vedere comun în raport cu un anumit criteriu de referinţă, infidelitatea partenerului etc. Alte disfuncţii îşi au originea în lipsa de educaţie sau educaţia

[45] Mitrofan I., Mitrofan N., „Familia de la A la Z", Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1991, p.84

defectuoasă a partenerului, primită în familia de origine, privitor la responsabilitățile și obligațiile pe care le incumbă statutul unei persoane căsătorite; exercitarea exclusivă a rolurilor menajere de către un singur partener (de regulă soția); nepotriviri sexuale sau nesatisfacerea uneia dintre cele mai importante funcții ale familiei, asigurarea descendenței.

Situația familială se agravează atunci când există una sau mai multe diferențe de acest gen. În viața de familie pot apărea multe accidente care ar putea duce la dezorganizare, dar acestea pot fi depășite sau pot fi prevăzute și evitate la timp, astfel încât, perturbarea ivită să nu afecteze familia. În caz contrar, dacă deficiențele devin insurmontabile, asistăm la falimentul instituției familiei, faliment care poate consta în separarea soților, abandon sau divorț.

Situația socio-economică precară datorată insuficienței veniturilor, administrării deficitare a bugetului familial, orientării prioritare a veniturilor spre procurarea unor bunuri materiale și consumul excesiv de alcool sunt deficiențe grave care duc deseori la dezorganizarea familiei, fiind surse ale frustrării copiilor de o serie de bunuri. Familiile dezorganizate, perturbând procesul normal al dezvoltării personalității tinerilor creează grave carențe în conduita acestora.

BCU IASI / CENTRAL

4. DEVIANŢĂ, PREDELINCVENŢĂ ŞI PATOLOGIE ÎN COMPORTAMENTUL MINORILOR

4.1 Delimitări conceptuale

„Din punct de vedere sociologic, noţiunea de devianţă a fost elaborată mai ales de doi autori: Sellin şi Merton, care încă din 1938 încercau să obţină definiţia obiectului de studiu al socio-criminogenezei".[46]

Sellin definea devianţa ca ansamblul comportamentelor îndreptate contra normelor de conduită sau ale ordinii instituţionalizate.

„Noţiunea de devianţă socială – care este una dintre cele mai folosite în vocabularul sociologiei – desemnează, în înţelesul său cel mai general, nonconformitatea, abaterea sau încălcarea normelor şi regulilor sociale. Ea include în ansamblul comportamentelor şi conduitelor care violează aşteptările instituţionalizate, adică acele aşteptări (drepturi) care sunt împărtăşite sau recunoscute ca legitime în cadrul societăţii".[47] Un comportament deviant este, deci, un comportament „atipic", care se îndepărtează sensibil de la poziţia standard (medie) şi transgresează normele şi valorile acceptate şi recunoscute în cadrul unui sistem social.

După părerea multor autori fenomenul de devianţă socială are un caracter universal, întrucât **„nu poate exista o societate în care indivizii să se abată mai mult sau mai puţin de la tipul colectiv; este inevitabil ca printre abateri să nu fie unele care prezintă caracter criminal".**

Majoritatea concepţiilor sociologice consideră devianţa ca un produs specific al condiţiilor de viaţă extrem de tensionate caracterizând societatea contemporană, care au generat şi care generează în continuare multiplicarea fără precedent a modurilor

[46] Dragomirescu V., „Psihologia comportamentului deviant", Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p.31

[47] Voinea M, Banciu D., „Sociologie juridică", Universitatea Româno-americană, Bucureşti, 1993, p.121

de comportament „alternativ", ca o reacție firească față de tendințele de manipulare și de integrare existente în cadrul unei forme de organizare socială caracterizată prin polarizarea marcată a diferitelor straturi sociale și unde factorul politic nu servește decât rareori să concilieze interesele economice diferite ale agenților sociali.

„Devianța este, deci, o abatere de la norme, o violare a acestora. Ea are o sferă mult mai largă decât criminalitatea, infracționalitatea sau delincvența (denumită și „devianță penală") întrucât include nu numai încălcările legii penale, ci toate deviațiile de la comportamentul socialmente acceptat și dezirabil".[48]

„În ansamblul formelor de devianță socială se include și delincvența (criminalitatea), care afectează cele mai importante valori și relații sociale protejate de normele juridice cu caracter penal. Ea include ansamblul actelor și faptelor care violând regulile juridice penale, impun adoptarea unor sancțiuni negative organizate din partea agenților specializați controlului social (poliție, justiție, tribunale etc.)".[49]

După alți autori, cum ar fi Sorin M. Rădulescu, devianța constituie în sens restrâns, o încălcare a normelor sociale dominante recunoscute de societate, care se mobilizează pentru a o sancționa, iar în sens larg, constituie un mod de a face altfel lucrurile decât în mod tradițional sau de a schimba ordinea socială recunoscută. Devianța, deci, poate duce la negarea normelor de bază ale grupului sau la revolta împotriva lor. **„Sociologii fac distincția însă, între „devianța pozitivă", prin care individul se abate de la standardele medii și de la stereotipurile conformismului social și „devianța negativă" prin care individul încalcă, refuză sau eludează indicațiile normei de bază".**[50]

În sfera mai largă a conceptului de devianță este impusă așa-numita predelincvență juvenilă. Termenul de predelincvență presupune un ansamblu de acte intrate în conflict cu norma de comportare morală, acte care prin gravitatea lor nu ajung să fie sancționate juridic, reprezentând doar deviații ale comportamentului față de regulile etice, morale. Aceste acte, pot,

[48] Rădulescu M.S., „Teorii sociologice în domeniul devianței și al problemelor sexuale", București, 1994, p.5

[49] Voinea M., Banciu D., „Sociologie juridică", Universitatea Româno-americană, București, 1993, p.122

[50] Rădulescu M.S., „Anatomie, devianță și patologia socială", Editura Hyperion XXI, București, 1991, p.15

în anumite condiţii, conduce pe un tânăr în faţa instanţei de judecată, iar în alte condiţii nu. Ca de exemplu, de asemenea acte se pot menţiona indisciplina, furturile mărunte de la colegi şi părinţi, consumul de alcool, furtul, abandonul şcolar, vagabondajul, fuga de acasă etc. Aceste acte, în anumite condiţii, pot reprezenta indicii ale unei viitoare cariere infracţionale. **„Asemenea acte şi comportamente care încalcă norma morală şi care aduc prejudicii mai mult celui care le săvârşeşte decât anturajului său, aparţin devianţei sociale nepenale, de natură morală, înscriindu-se în aria predelincvenţei juvenile potenţiale".**[51]

La fel şi autoarea M.J.Chombart Louwe, folosind expresia familiei dezbinate, pune în evidenţă frecvenţa tulburărilor de comportament la copii care aparţin unor familii cu părinţi alcoolici, nervoşi, dezechilibraţi, violenţi. Aceste tulburări de comportament concretizate în furt, fuga de acsă, vagabondaj sunt, de cele mai multe ori conduite predelincvente.

Un tânăr poate fi numit predelincvent atunci când are toate şansele să devină delincvent. Însă, **„nu este deloc justificat să considerăm că un tânăr este predelincvent, decât dacă putem determina cu aproximaţie în cât timp el va deveni delincvent, în ce moment comportamentul său riscă să „îmbrace" forme grave şi periculoase şi dacă aceste previziuni prezintă un grad suficient de probabilitate".**[52]

Dacă acest minor, însă, săvârşeşte acte mai grave, care sunt sancţionate de norma penală, el va fi considerat delincvent, iar fapta sa intră în sfera delincvenţei juvenile.

Ca formă distinctă de devianţă (de natură penală), **„delincvenţa juvenilă constituie un fenomen complex, care defineşte ansamblul conduitelor aflate în conflict cu valorile ocrotite de norma penală".**[53]

„Acest fenomen provine de la cuvântul francez „delinquence juvenile" care la rândul lui, se originează în latinescul „delinquere juvenis" şi el desemnează ansamblul

[51] Banciu D., Rădulescu M.S., Voicu M., „Probleme actuale ale prevenirii şi combaterii delincvenţei juvenile", Centrul de Cercetări Sociologice Bucureşti, III 1986, p.5

[52] Banciu D., Rădulescu M.S., Voicu M., „Adolescenţii şi familia", Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987, p.180

[53] Rădulescu M.S., Banciu D., „Introducere în sociologia delincvenţei juvenile", Editura Medicală, Bucureşti, 1990, p.42

abaterilor și încălcărilor de norme sociale, sancționate juridic, săvârșite de minorii până la 18 ani".[54]

Din punct de vedere juridic, se face distincție între minorii cu vârsta până la 14 ani (care nu răspund penal, chiar dacă comit infracțiuni), cei cu vârsta între 14 și 16 ani (care răspund juridic limitat numai dacă se stabilește existența discernământului la expertiza medico-legală psihiatrică – art. 99 codul penal) și cei de vârstă între 16 și 18 ani care, având discernământ răspund penal.

4.2 Concepții și teorii fundamentale în evaluarea cauzelor delincvenței juvenile

Delincvența juvenilă a fost și continuă să fie analizată în mod diferențiat de la o societate la alta, fiind elaborate numeroase teze, orientări și teorii explicative, unele excluzându-se, altele completându-se reciproc, toate urmărind însă identificarea și evaluarea cauzelor și a mecanismelor de bază care determină producerea unor fapte cu caracter penal în rândul tinerilor. Unele dintre aceste teze și teorii nu au decât o capacitate de generalizare limitată în cadrul social particular în care se desfășoară actele delincvente ale tinerilor, altele au o rază mai mare de generalizare, fiind valide în contexte sociale diferite.

„Noțiunea de cauzalitate în domeniul delincvenței juvenile nu se reduce la o singură cauză fundamentală, ci propune un complex de condiții, acțiuni și motivații particulare. Unii autori consideră că delincvența juvenilă implică identificarea a cel puțin 170 de condiții distincte, orientative pentru noua conduită a minorilor".[55]

Fiecare delict sau comportament antisocial al tânărului este determinat de o configurație unică de circumstanțe, precum și de o biografie particulară, care nu este similară celei a altor tineri care încalcă legea.

Datorită faptului că fenomenul de delincvență juvenilă are o serie de determinări cauzale, în cadrul diferitelor abordări, se conjugă multiple definiții și explicații, fiecare dintre ele valorizând o anumită perspectivă teoretică. **„Din acest set de paradigme și teorii, enumerăm succint pe cele reprezentative:**

---

[54] Mitrofan N., Zdrenghea V., Butoi T., „Psihologia judiciară", Casa de Editură și Presă „Șansa" SRL, București, 1992, p.267

[55] Burt Cyril, „The young Deliquent" fourth edition, London, University of London Press, 1964, p.600

- teorii care supralicitează importanţa cauzelor individuale, psihologice, considerând că manifestările delincvente ale tinerilor rezidă în comportamentul individual. Pe această bază, delincvenţa juvenilă este de definită ca fiind rezultatul unui conflict de adaptare între tânăr şi anturajul său, conflict datorat unor trăsături psihice caracteristice vârstei (egocentrism, impulsivitate, agresivitate);

- teorii care consideră delincvenţa juvenilă drept o consecinţă directă a dezorganizării sociale implicate în procesele de schimbare şi dezvoltare. Cauzalitatea „primară" a delictelor juvenile trebuie căutată în consecinţele negative şi conflictuale generate de perioada de criză şi instabilitate economică, mobilitate teritorială şi socială a populaţiilor;

- teorii conform cărora delincvenţa juvenilă constituie un efect nemijlocit al conflictelor normative între diferitele categorii de tineri şi obstrucţiile organizaţionale de a avea succes la statut, putere şi bogăţie. Aceasta antrenează neînţelegeri între tineri privind utilizarea optimă a normelor sociale, apărând un conflict puternic între scopurile sociale şi mijloacele legitime de a realiza. Delincvenţa juvenilă este, deci, consecinţa utilizării unor mijloace ilegitime de către tineri".[56]

Marea diversitate a acestor teorii şi puncte de vedere, ca şi gradul lor de relativitate impune precauţie în utilizarea diferitelor concepte pe care le include, cum ar fi cele de patologie socială, anomie socială, dezorganizare şi disfuncţie socială, conflict cultural-normativ. Dintre aceste teorii, cele mai reprezentative şi mai ales folosite în etiologia delincvenţei juvenile ar fi următoarele:

• **Teoria „rezistenţei" la frustrare**

Această teorie, elaborată de W.C. Reckless, încearcă concilierea punctului de vedere psihologic cu cel sociologic. Acest model de abordare a delincvenţei juvenile are ca fundament conceptual **„structura interioară"**a individului care poate fi caracterizat ca un adevărat **„scut de rezistenţă"** împotriva abaterilor de la normele sociale şi a demoralizării. Există, subliniază Reckless, o **„structură socială externă"** şi o **„structură psihică internă"**, care acţionează ca mecanisme de protecţie în calea frustrării şi a agresivităţii tânărului. Structura externă este alcătuită din grupurile sociale la care participă tânărul şi este socializat (familie, vecinătate, prieteni) şi care oferă posibilitatea dobândirii unui status, asigurarea unor mijloace legitime de realizare a scopurilor.

[56] Rădulescu M., Banciu D., „Introducere în sociologia delincvenţei juvenile", Editura Medicală, Bucureşti, 1990, p.61

În schimb, structura interioară reprezintă o adevărată **„matrice"** care asigură tânărului conștiința identității de sine și a imaginii despre sine în raport cu alte persoane sau grupuri. Dacă una sau mai multe componente ale celor două structuri lipsesc, tânărul este predispus să devieze de la normele de conviețuire socială comițând acte cu caracter delincvent.

Alți autori consideră că manifestările delincvente ale tinerilor se datorează, în mare măsură, capacității reduse de depășire a situațiilor de frustrare. Starea de frustrare poate apărea ori de câte ori tânărul se confruntă cu un obstacol sau cu o barieră socială, care-l împiedică să-și satisfacă scopurile și interesele personale. Ea se manifestă printr-o tensiune afectivă sporită, care-l poate conduce pe tânăr la desfășurarea unor acțiuni deviante, prin utilizarea unor mijloace ilicite. Strâns legată de noțiunea de frustrare este cea de **agresivitate** care este considerată ca o **componentă esențială, normală a personalității, care poate fi canalizată, deturnată sau abătută până în momentul când scapă controlul rațiunii.** Agresivitatea este considerată de mulți autori ca un instinct sau o necesitate, ca un răspuns sau contrarăspuns la o excitație sau o frustrare. Ea poate apărea ca o referință la anumite nevoi vitale al individului, ca foamea, apărarea, sexualitatea. Problema raportului frustrare-agresivitate se pune sub două aspecte:

- frustrarea prin ea însăși, nu declanșează automat un comportament agresiv, ci suscită, mai degrabă, o stare de anxietate și de tensiune afectivă, care poate declanșa sau nu reacția agresivă;
- nu orice comportament agresiv este rezultatul unor frustrări, identificându-se în patologia individuală cazuri de agresivitate constituțională (în epilepsii, paranoie), pentru a nu mai aminti de situații în care agresivitatea se datorează condițiilor sociale de mediu (familie dezoganizată, părinți bolnavi sau alcoolici, părinți violenți).

• **Teoria „asocierilor diferențiale"**

Sociologul și criminologul american E.R. Sutherland, care a elaborat o teorie **„genetică"** a delincvenței (teoria „asocierilor diferențiale"), a făcut o critică severă concepției lombrosiene privind delincventul **„înnăscut"** sau transmiterea delincvenței pe cale ereditară, disociindu-se totodată, de ideile lui G.Tarde privind explicarea delincvenței prin **„imitație"**, introducând teza „învățării sociale" a comportamentului delincvent.

Teoria lui Sutherland pleacă de la premisa că în viața socială indivizii se confruntă cu metode pozitive (conformiste) și negative (neconformiste) de comportament și conduită, care nu se transmit nici pe cale ereditară, nici nu se imită, ci se **„învață"** în cadrul proceselor de comunicare și relaționare socială dintre indivizi și

grupuri diverse. Această **„comunicare"** poate fi atât verbală, cât şi comportamentală, transmisă prin **„exemplul"** altor persoane cu care se vine în contact direct. Ataşarea sau asocierea unui individ la unul sau altul dintre cele două grupuri – conformiste (nondelincvente) sau nonconformiste (delincvente) – reprezintă momentul cel mai important de care depinde evoluţia ulterioară a cererii individului. Acei indivizi care se vor **„asocia"** (de unde şi denumirea de „asociere diferenţială) grupurilor care respectă regulile legale, nevenind în contact cu modele criminale, vor evita parcurgerea unei cariere delincvente; indivizii care devin delincvenţi sunt confruntaţi mai mult cu modelele criminale aparţinând celorlalte grupuri care nu acceptă, nu recunosc sau nu respectă normele legale. Evoluţia spre delincvenţă nu se dobândeşte printr-un simplu proces de comunicare sau imitaţie, ci prin **„învăţarea"** şi experimentarea tehnicilor şi procedeelor de comitere a delictelor.

Teoria **„asocierilor diferenţiale"**, elaborată de Sutherland şi completată de D.Gressey, aparţinând teoriilor **„transmisiei culturale"**, consideră socializarea ca factorul explicativ fundamental în geneza delincvenţei. În consecinţă, comportamentul delincvent se învaţă ca orice tip de comportament prin intermediul socializării, individul preluând **„modele"** şi norme care-i induc o serie de atitudini, deprinderi şi comportamente negative.

• **Teoria „subculturilor delincvente" şi teoria „grupurilor de la marginea străzii"**

Această teorie afirmă necesitatea de a observa resorturile intime ale delincvenţei juvenile din perspectiva particulară a **„subculturilor"** existente în cadrul unei societăţi. Principalii reprezentanţi ai acestei orientări (A. Cohen, M. Gordon, M. Yinger ş.a.) consideră că subcultura reprezintă o subdiviziune a modelelor culturale la care participă o parte din grupurile sociale. Aceste subculturi apar ca o reacţie de protest faţă de normele şi valorile societăţii, grupând indivizi care au sentimentul că le sunt blocate posibilităţile şi mijloacele de acces spre valorile şi bunurile sociale. Din acest motiv, orice subcultură include un set de valori şi norme diferit de cel al societăţii, uneori fiind chiar în contradicţie cu sistemul de valori dominant (cum este, d pildă, cazul aşa numitelor **„contraculturi"**). Atunci când indivizii aparţinând unor asemenea subculturi utilizează modalităţi şi mijloace ilegitime şi antisociale pentru a-şi realiza nevoile şi scopurile, ne aflăm în faţa unor **„subculturi delincvente"**.

„Subcultura" delincventă apare ca o reacţie faţă de valorile şi normele clasei privilegiate, banda de tineri adoptând o conduită şi

un comportament conforme cu standardele **„subculturii"** din care face parte. Banda reprezintă o formă de organizare socială negativă a tinerilor, datorită eșecului acțiunii unor instituții sociale, concepției și indiferenței față de situația tineretului, șomajului, sărăciei și ocaziilor prea puțin numeroase de distracție și recreere. Reunind tineri care se confruntă cu probleme sociale asemănătoare (sărăcie, mizerie, șomaj, inegalitate) aceste bande organizează acțiuni ilicite pentru a-și realiza scopurile și interesele, transformându-le uneori, în adevărate **„subculturi criminale" sau „subculturi bazate pe crimă și violență"**, comițând fapte antisociale deosebit de grave (omoruri, violuri, trafic de droguri, prostituție).

O variantă a teoriei **„subculturilor delincvente"** care încearcă să explice delincvența juvenilă ca fiind rezultatul unui comportament „învățat" este cea a **„grupurilor de la marginea străzii" sau a „societății de la colțul străzii"**, elaborată de W.F.Whyte.

Asocierea și participarea la activitățile grupului de prieteni este considerată ca fiind o modalitate importantă de socializare a tânărului, întrucât în această perioadă el are o atitudine ambivalentă; obedienta și revoltă, independență și imitație, anticonformism și criză de originalitate. El simte nevoia să fie recunoscut, acceptat și stimulat de către cei de o vârstă cu el. Prin adoptarea unor norme de conduită ilegitime și a unor mijloace de reușită indezirabile, aceste grupuri de tineri se transformă în adevărate surse potențiale de devianță și delincvență, prin introducerea și **„învățarea"** de către membrii lor a unor tehnici infracționale.

• **Teoria „etichetării sociale"**

Considerând că modelul cel mai potrivit pentru analiza delincvenței juvenile este acela de a investiga interacțiunea indivizilor într-un anumit context socio-cultural și normativ, H. Becker, K. Erikson, M. Wolfgang, E. Goffman etc., concep delincvența nu ca o trăsătură inerentă unui anumit tip de comportament, ci ca o însușire conferită acelui comportament de către grupul sau indivizii care dețin puterea și care evaluează conduita ca deviantă.

Reprezentanții teoriei **„etichetării sociale"** consideră că nici un comportament nu este prin el însuși, conformist sau deviant. Devianța în general, delincvența în special, nu există ca atare decât în măsura în care societatea sau anumite grupuri sociale le definesc sau le etichetează, sancționându-l pe cel considerat ca deviant. Delincvența nu reprezintă o caracteristică intrinsecă a actului sau

acţiunii unui individ, ci mai degrabă, o consecinţă a aplicării unei **„etichete"** de către societate.

Încercând să ofere o explicaţie cât mai nuanţată şi corectă a fenomenului de delincvenţă juvenilă, diversele perspective şi orientări teoretice analizate nu reuşesc, totuşi, să surprindă totalitatea contextului determinativ al manifestărilor delincvente săvârşite de adolescenţi şi tineri. **„Asemenea încercări unilaterale de explicare a fenomenului delincvenţei minorilor au mai fost avansate, însă ele nu mai rezistă nici analizei logice, nici celei faptice".**[57] În prezent nu mai poate fi susţinută ideea conform căreia familiile dezorganizate ar fi neapărat criminogene. Chiar dacă 80% dintre minorii delincvenţi provin din această categorie de familii, nu se poate trage şi susţine concluzia că orice familie dezorganizată aduce după sine în mod automat conduita delincventă a minorilor. D asemenea, o altă teorie abandonată este cea care insistă asupra condiţiilor economice, materiale, deoarece realitatea arată că delincvenţii minori provin şi din mediile şi din familiile privilegiate. **„În mod cu totul şi cu totul paradoxal, „infracţionalismul de necesitate" este tot mai mult înlocuit cu forma „infracţionalismului de bunăstare".**[58]

Tot mai mulţi autori tind să acorde tot mai multă importanţă carenţelor educative care conduc la adoptarea comportamentului deviant. Astfel J.D. Lohman consideră că, sub aspect psihopedagogic, delincventul minor este acel nevârstnic ale cărui necesităţi biologice, afective, intelectuale, educative şi sociale nu au fost satisfăcute la timp şi în mod corespunzător normelor culturale existente. **„Un minor delincvent este de fapt o victimă şi nu un vinovat conştient de responsabilităţile ce i se impută. El nu are conştiinţa inadaptării sale la cerinţele normative. Datorită acestui fapt, delincvenţa juvenilă apare ca un efect al lipsei de responsabilitate a familiei, a părinţilor, a educatorilor, a factorilor răspunzători de formarea conduitei morale a tânărului".**[59]

Evaluarea delincvenţei juvenile ca fenomen colectiv trebuie să ţină seama de multiple elemente educative, cum sunt eşecul socializării, stabilirea controlului social, absenţa identificării cu modele autentice datorită dezorganizării familiei şi declinului funcţiei ei educative tradiţionale, existenţa unor raporturi

[57] Bogdan T., „Probleme de psihologia judiciară", Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1993, p.112
[58] Bogdan T., „Probleme de psihologia judiciară", Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1993, p.112
[59] Rădulescu M.,Banciu D., „Introducere în sociologia delincvenţei juvenile", Editura Medicală, Bucureşti, 1990, p.41

tensionale cu părinții sau educatorii, insecuritatea afectivă, multiplicarea ocaziilor infracționale în mediul social, constituirea unor subculturi sau contraculturi, tulburări de comportament cu sau fără substrat patologic, situațiile anomice din timpul marilor perioade de criză. Toate aceste fenomene sunt răspunzătoare de adevărata cauză a conduitei delincvente a minorilor.

Până în pubertate, comportamentul deviant moral se manifestă mai ales prin inadaptarea socială, familială sau școlară și mai rareori na manifestări antisociale.

În pubertate și adolescență conduitele predelincvente, infracționalismul mărunt sunt legate pe de o parte de imaturitatea socio-afectivă și caracterizate, pe de altă parte de dificultăți de adaptare în cadrul legislațiilor și al restricțiilor.

Conduitele predilectuale **„pot fi o reacție a condițiilor familiale dezorganizate sau la o situație școlară tensionată excesiv, la o încălcare de reguli sau o notă proastă, pe cale de a fi dată în vileag și „pedepsită", ceea ce pune în evidență teama de pedeapsă".**[60] Fuga de acasă, vagabondajul, pot fi provocate nu numai de dezorganizarea familială ci și de cedarea la imitație, de influența străzii, sau nevoia excesivă de aventură. Tot în spirit de aventură, în combinație cu dorința de a încălca interdicții, puberii frecventează filme inadecvate, organizează reuniuni excentrice, fumează, beau și încep consumul de droguri. **„Inadaptarea școlară e legată de atitudini pedagogice inadecvate, de lipsa de emulație corectă, de frica de sine, aprecieri nedrepte, de evaluarea faptelor în mod neconcordant cu gravitatea".**[61]

Printre factorii predictivi cei mai semnificativi privind delincvența minorilor și tendința spre recidivism, E. Zabezynska evidențiază următorii: fuga de acasă și furturile precoce, consumul timpuriu de alcool, absenteismul școlar înainte de vârsta de 10-11 ani, întârzierea mintală. La aceşti factori ce țin de personalitatea copilului, se adaugă cei familiali: alcoolismul tatălui, infracționalitatea în familie, neglijarea extremă a copilului.

În unele familii, în care ambii părinți sunt alcoolici, atmosfera din cadrul lor este extrem de tensionată, iar cearta provoacă copilului neliniște. Se afirmă că în aceste cazuri copilul poate avea o constituție apropiată de a părinților săi, sau ambianța acestui cămin favorizează la el tulburări.

„Legătura existentă între tulburările de comportament la copil și disociația nucleului familial este, însă, mai frecventă

[60] Șchiopu U., Verza E., „Psihologia vârstelor", Editura Didactică și Pedagogică, Bucureşti, 1995, p. 38

[61] Șchiopu U., Verza E., „Psihologia vârstelor", Editura Didactică și Pedagogică, Bucureşti, 1995, p.45

când nivelul social-economic este mai scăzut şi are tendinţa să se repete din generaţie în generaţie".[62]

De asemenea, o ereditate psihopatică face dificilă constituirea unui cămin stabil şi favorizează disociaţia. **„Copilul acestor cămine are atunci mari riscuri de a prezenta tulburări, ca consecinţă a constituţiei sale, a mediului familial unde au loc mai ales certuri şi unde el nu se simte în siguranţă, apoi din cauza rupturii (divorţului, despărţirii) dintre părinţi şi a şocului afectiv pe care-l resimte. Ca o consecinţă a acestei situaţii, el trebuie să se adapteze în familii înlocuitoare sau în colectivităţi".**[63]

„Heyer şi Chombart de Lauwe au găsit o proporţie de 90% privind disocierea familiei la originea delincvenţei minorilor. Cu toate că alţi cercetători nu găsesc decât 60%, cifrele sunt caracteristice".[64]

4.3 Analiza psihologică a comportamentului deviant al minorului

Pentru a înţelege mult mai bine fenomenul delincvenţei juvenile este necesar să se facă o caracterizare psihologică şi psihocomportamentală a minorului, a copilului.

La fel ca şi în cazul infractorului adult, cei care s-au ocupat de studiul conduitei delincvente a minorului, au ajuns la evidenţierea unui **„profil psihologic"** al acestuia.

- „înclinaţia către agresivitate, fie latentă, fie manifestată, ce este bazată pe un fond de ostilitate, de negare a valorilor socialmente acceptate;
- instabilitatea emoţională, generată de carenţe educaţionale şi, în ultimă instanţă, de fragilitatea eului;
- inadaptarea socială, provenită din exacerbarea sentimentului de insecuritate, pe care individul caută să-l suprime prin

[62] Chombart de Lauwe M.J., „Sociologia franceză contemporană", cap. IX, Antologie întocmită de Aluaş I., Drăgan I., Editura Politică, Bucureşti, 1971, p.692

[63] Chombart de Lauwe M.J., „Sociologia franceză contemporană", cap.IX, Antologie întocmită de Aluaş I., Drăgan I:, Editura Politică, Bucureşti, 1971, p.692

[64] Dragomirescu V., „Psihologia comportamentului deviant", Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 117

schimbarea deasă a domiciliului sau vagabondaj, ori prin evitarea formelor organizate de viață și activitate;

- duplicitatea conduitei, manifestată în disconcordanță dintre cele două planuri: unul, cel al comportamentului tainic, intim, în care se prepară infracțiunea, și celălalt, nivelul comportamentului de relații cu societatea, prin care își trădează de cele mai multe ori infracțiunea;
- dezechilibrul existențial, exprimat prin patimi, vicii, perversiuni, irosire absurdă a banilor etc."

La fel și J.S. Peters, în urma efectuării unor cercetări empirice arată că tinerii infractori prezintă drept caracteristici distincte: atitudini nefavorabile față de legi și față de muncă; atitudini necorespunzătoare față de ei înșiși, față de părinți și față de alte persoane.

„Delincventul este un individ care aparent are un surplus de experiențe neplăcute și care simte că trăiește într-o lume disconfortantă, amenințătoare. Sentimentul lui de autoapreciere pare să fie sublimat, de aceea el nu pierde nimic dacă este criticat sau chiar încarcerat. Neavând vreun statut social de apărat, teama de a-l pierde nu-l motivează să facă eforturi pentru a se conforma normelor sociale. Mai mult încă – fie că a avut prea multe contacte neplăcute cu alți oameni, fie că pe toți îi consideră asemănători – el nu-i apreciază pe alții și din această cauză nici nu pune prea mult preț pe opinia lor. Acest set de atitudini face să fie extrem de dificilă stabilirea de contacte cu el în vederea încercării de a-l reeduca".[65]

În urma unor cercetări efectuate între anii 1970-1974 asupra conduitelor deviante la tinerii adulți și minori, în cadrul Institutului de Medicină Legală, Virgil Dragomirescu afirma că: **„Debutul tulburărilor de comportament se reconstituie până la vârsta de 7 ani în 12% din cazuri, între 7 și 10 ani la 31,20%, între 10 și 12 ani la 15,60%, între 12 și 14 ani la 9,40%, între 14 și 16 ani la 21,80%, între 16 și 18 ani la 12,50% și peste 18 ani la 6,38%. Remarcăm că 50% din cazuri debutul tulburărilor de comportament se înscrie sub vârsta de 12 ani (prepubertate), în prima subgrupă aceste tulburări fiind lgate în majoritatea lor de o componentă bio-organo-genă, constituțională sau dobândită precoce, cu evoluție persistentă, uneori progresivă și tradusă ulterior în conduite deviante cu conținut antisocial, uneori contracarată sau nu de factori corectivi socio-familiali sau socio-juridici. În a doua subgrupă, tulburările apar legate**

[65] Mitrofan N., Zdrenghea V., Butoi T., „Psihologia juridică", Casa de Editură și Presă „Șansa" SRL, București, 1992, p.269

în special de episodul endicrino-pubertor în contextul unui microclimat social nefavorabil".[66]

Unele tulburări de comportament sunt strâns legate de personalităţi psihopate (dezarmonii cronice de personalitate, personalităţi vulnerabile, dezechilibrate, nematurate afectiv şi volitiv, asimilate categoriilor debililor-morali sau perverşilor), care se află la graniţa dintre normalitate şi patologia psihică propriu-zisă.

În cadrul trecerii spre maturitate, este posibil ca structurile patologice să devină stabile, facilitând apariţia unor tulburări patologice specifice adultului (de ex. cazul schizofreniei care debutează în adolescenţă). Alteori însă, este vorba doar de comportamente infantile, reflectate în manifestarea unor reacţii imature şi regresive ce denotă structuri labile ale personalităţii şi carenţe educative, care se pot ameliora sau, dimpotrivă, agrava.

În genere, tipul predictual este instabil, impulsiv, cu forme de hetro şi autoagresivitate, pervers sau aberant, reactiv şi simulant, antisocial şi pune probleme numeroase. Comportamentele aberante ale copiilor se manifestă mai ales ca dominate de teama de sancţiune, ca inadaptare socială şi foarte rar ca aspecte antisociale.

„După datele unor autori, tulburările de comportament au cea mai mare frecvenţă între 14 şi 16 ani, ca apoi să se atenueze, deprinderile şi atitudinile sociale se restructurează, creşte spiritul critic şi autocritic, se dezvoltă maturizarea sexuală şi caracterul seismic al aprecierii de sine. Într-un cuvânt creşte responsabilitatea".[67]

În această perioadă creşte, în genere, tendinţa spre chiul, întârzierile la ore, fuga de acasă şi de la ore. Atracţia străzii, a găştilor, este foarte mare şi creează solidarităţi de moment foarte puternice – în care se pot naşte acte de huliganism, mici tentative de furt (din spirit de aventură mai mult decât de necesitate).

Datorită maturizării sexuale se manifestă prima experienţă sexuală şi apoi se structurează conduita sexuală, care poate lua forme aberante, deviante, sub influenţe nefaste sau sub influenţa agresivităţii şi opozabilităţii (viol), dar mai rar apar perversiunile la această vârstă. În genere, infracţionalismul şi conduitele sexuale deviante sau aberante au la bază incidente sexuale în copilăria mare sau pubertate ca, de pildă, seducţia de către un homosexual mai în vârstă, incestul sau violul.

---

[66] Dragomirescu V., „Psihologia comportamentului deviant", Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p.257

[67] Şchiopu U., Verza E., „Psihologia vârstelor", Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1995, p.73

Tulburările de comportament sexual în perioada pubertății – pe fondul unui climat social negativ – se manifestă în sensul practicării prostituției și contractării de boli venerice. **„Aceste tulburări apar legate și de nivelul deficitar al cunoștințelor despre viața sexuală, numai 30% din cazuri dovedind un nivel minim de cunoștințe în această direcție, sursa principală de informație fiind ocazională și limitându-se la o oarecare terminologie sexuală, fără cunoștințe de dinamică sexuală și, mai grav, de igiena sexuală".**[68]

Multe acte comise de adolescenți stau sub semnul goanei după spectacular. Același substrat acționează într-un alt mod de conduită aberantă – tatuajul (automutilare) care poate lua forme diverse, de mesaj simbolic vizual, autoexprimare, exhibiționism. **„Puberii și adolescenții se tatuează din imitație. Motivele și modelele tatuajelor pun în evidență dominante sexuale, nuduri sau inimi străpunse de săgeți, dominante agresive (arme ori persoane rănite). Forme minore de goană după spectaculos se exprimă în îmbrăcăminte bizară, comportamente grosolane etc.".**[69]

La această vârstă crima este mai rară iar sinuciderile au în anumite perioade și zone, funcții contagioase. În genere, tentativele de sinucidere sunt mai numeroase decât sinuciderile propriu-zise. Tot la această vârstă pot avea loc debuturi de psihoze infantile, sentimente de persecuție profunde, de gelozie, depresiune melancolică, izolare excesivă etc.

4.4 Efectele dezorganizării familiale asupra comportamentului minorului

În măsura în care atmosfera normală a vieții cuplului este familia ca un tot, dislocarea sau disocierea sa, disensiunile între părinți sunt, în marea majoritate a cazurilor, responsabile de reacțiile antisociale ale copiilor. Mediile familiale dezorganizate și neînțelegerile frecvente între părinți provoacă mari traume copilului, statisticile indicând că peste 70% dintre copiii delincvenți și peste 65% dintre cei care prezintă tulburări neuro-psihice se confruntă cu aceste situații. Orice conflict care afectează mai profund structura și stabilitatea căminului este receptat negativ

[68] Dragomirescu V., „Psihologia comportamentului deviant", Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p.252
[69] Dragomirescu V., „Psihologia comportamentului deviant", Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p.253

de către copil, creându-i o stare de tensiune incompatibilă cu atitudinile protectoare oferite de o familie în care domneşte înţelegerea şi omenia dintre părinţi.

„Deteriorarea climatului familial (lipsa de coeziune morală şi afectivă dintre soţi, conflictele şi modelele comportamentale negative), deficienţele stilului educativ al familiei (lipsa de supraveghere şi control perental, absenţa autorităţii sau autoritatea excesivă, ignorarea petrecerii timpului liber şi a anturajului minorului, frustrarea afectivă matură, lipsa de unitate şi orientare în aplicarea recompenselor şi sancţiunilo), ca şi atitudinile antisociale al mediului familial (alcoolism, parazitism, conduite agresive violente, antagonism, săvârşirea unor fapte sancţionate de legea penală) sunt factorii principali care influenţează conduita minorului, determinându-l în anumite condiţii, să comită şi să reitereze acte cu caracter predelincvent şi delincvent".

Dezorganizarea familială este perturbatoare în cel mai înalt grad pentru copil, iar în cazul adolescentului simulează cele mai grave tulburări comportamentale şi de personalitate. Un adolescent care s-a confruntat puternic cu dificultăţile şi carenţele vieţii de familie şi a rămas profund marcat de ele va fi izolat, interiorizat, caracterizat prin complexe de inferioritate, intrând numai cu greu în contacte de intimitate cu ceilalţi şi manifestând puţin interes faţă de adaptarea armonioasă în colectivitate.

Evidenţiind cu greu rolul negativ al carenţelor familiale asupra procesului de dezvoltare a personalităţii adolescentului, literatura de specialitate enumeră următoarele reacţii de apărare a adolescenţilor:

- **afective:** anxietate, depresie, stări de excitaţie şi hipomaniacale, fenomene ipohondrice, reacţii psihosomatice, obsesii, fobii, insecuritate;
- **caracterologice:** exacerbarea trăsăturilor caracteriale de tip schizoid, imaturitatea proceselor afective, agresivitate, ascetism, dataşare, perfecţionism, suprasensibilitate;
- **cognitive:** eşecuri ale performanţei şcolare;
- **psihosociale:** conflicte cu familia, comunitatea, identificarea negativă (revoltă contra părinţilor, efortul brutal pentru a slăbi, legăturile de dependenţă faţă de părinţi).

Faptul că într-o serie de familii dezorganizate au fost identificate mai multe cazuri de copii cu defecte de vorbire, tulburări nervoase şi de caracter, perturbări sau retardări în dezvoltarea intelectuală şi şcolară şi chiar perturbări ale moralităţii demonstrează că există o legătură strânsă între aşa-zisa „patologie a copilăriei" şi psihologia sau comportamentul părinţilor. Un mediu familial de exemplu, în care se consumă cantităţi apreciabile

de alcool, poate cauza tulburări de conduită copiilor. **„Pentru ca educația unui copil să dea rezultate bune, trebuie ca în prealabil părinții să o facă pe a lor. Trebuie să se știe că sănătatea psihică a familiei depinde de caracterul, obiceiurile și virtuțile părinților".**

Disfuncțiile familiei apar, însă, și mai vizibil în situațiile de divorț, când căsătoria eșuează, în majoritatea cazurilor despărțirea partenerilor generând asupra familiei și în special asupra copiilor aflați la vârsta minoratului și adolescenței.

F.Ivan Mqe, în Statele Unite, compară cămine dezbinate cu familii unite însă nefericite (ambele grupe având același nivel socio-economic), și ajunge la concluzia că copiii din familiile dezbinate sunt mai dezavantajați decât ceilalți. **„În special, tulburările psihosomatice și comportamentale delincvente sunt mai frecvente când părinții trăiesc împreună dar nu se înțeleg. Alți autori au stabilit de asemenea că o despărțire pe față este adeseori mai puțin păgubitoare copilului decât viața între doi părinți care se ceartă".** Tot pe baza cercetărilor făcute de acest autor mai reiese că există mai multă instabilitate când lipsește unul sau amândoi părinții decât atunci când un nou soț îl înlocuiește pe cel absent. **„Poate că prezența simultană a elementului feminin și masculin în cuplul părintesc, este un element care liniștește copilul și îi procură o viață mai echilibrată. Se poate, dimpotrivă, în cazul în care noul soț este refuzat, ca tulburarea copilului să se agraveze și să se prezinte sub alte forme".**

Printre tulburările cele mai grave în această perioadă de vârstă, intră furtul și fuga de acasă, vagabondajul. **„Aceste forme apar cu o mai mare frecvență în familiile dezbinate și în familiile compuse din cei doi părinți, dar unde există dificultăți psihologice. Familiile normale n-au decât puțini copii prezentând aceste tulburări".**

M.Sepulhera-Cassiers constată că „există o mare deosebire între atitudinea hoților și cea a fugarilor; la hoți, conflictele pe care le au cu părinții lor intră în cadrul unei revolte împotriva oricărei autorități și se manifestă prin acte ostile sau agresive. La fugari, dimpotrivă, s-ar părea că există în primul rând o dificultate de contact cu anturajul". **„O serie de cercetători demonstrează că cele două comportamente (de fugă și cel delincvent) apar dependente mai ales în cazul acelor minori care au trăit experiența socializării în mai multe medii, fără a se atașa cu adevărat la nici unul dintre ele".**

BIBLIOGRAFIE

1. Rodica T., „Familia în faţa cerinţelor greşite ale copilului", EDP, Bucureşti, 1987
2. Cajal M., „Educarea copilului în familie", Editura Medicală, Bucureşti, 1975
3. Banciu D., Rădulescu M.S., Voicu M., „Adolescenţii şi familia", Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987
4. Constituţia României
5. Codul procesului penal
6. Codul familiei
7. Codul penal
8. Aluaş I., Drăgan I., „Sociologia franceză contemporană", Antologie cap. IX, „Sociologia familiei", Editura Politică, Bucureşti, 1971
9. Bădescu Ilie, „Istoria sociologiei", Editura porto-franco, Galaţi, 1994
10. Mitrofan N., Zdrenghea V., Butoi T., „Psihologie juduciară", Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti 1977
11. Szczepanski J., „Noţiuni elementare de sociologie", cap.VII, „Colectivităţi sociale", Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1972
12. Tiberiu R., „Familia în faţa conduitelor greşite ale copilului", Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1995
13. Tincu V., „Dreptul la fericire", Editura Politică, Bucureşti, 1976
14. Voinea Maria, „Sociologia juridică", Universitatea Română-Americană, Bucureşti, 1993
15. Wallon Henri, „Familia şi copilul", Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1986

BCU IASI

Cuprins

INTRODUCERE 5
1. FAMILIA ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ 7
1.1 Definirea familiei 7
1.2 Funcțiile familiei și importanța ei în societate 11
2. VIAȚA CONJUGALĂ ÎNTRE NORMALITATE ȘI DEVIANȚĂ 16
2.1 Coeziune și solidaritate conjugală 16
2.2 Dragostea – factor esențial al apariției și menținerii cuplului 18
2.3 Educația copiilor în familie – proces complex și hotărâtor în structurarea personalității acestuia 20
2.4 Socializarea morală și integrare socială – obiective fundamentale ale educației adolescentului 24
2.5 Delimitarea între „normal" și „deviant" în cadrul relației conjugale 29
3. DEZORGANIZAREA GRUPULUI FAMILIAL: CAUZE ȘI MODALITĂȚI.....33
3.1 Delimitări conceptuale 33
3.2 Tipuri de familii dezorganizate 34
3.3 Cauzele dezorganizării cuplului conjugal 35
4. DEVIANȚĂ, PREDELINCVENȚĂ ȘI PATOLOGIE ÎN COMPORTAMENTUL MINORILOR.....38
4.1 Delimitări conceptuale 38
4.2 Concepții și teorii fundamentale în evaluarea cauzelor delincvenței juvenile 41
4.3 Analiza psihologică a comportamentului deviant al minorului.....48
4.4 Efectele dezorganizării familiale asupra comportamentului minorului 51
BIBLIOGRAFIE.....54

BCU IAȘI

TIPARUL EXECUTAT LA IMPRIMERIA
EDITURII

TEL: 0740105930, 0765324012
e-mail: ircoscript@yahoo.com

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2565/06
5

25[illegible]

ISBN: 973-8917-44-1
978-973-8917-44-6

BOUIAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY